7676

REG. NO. M. 1855 | సంవత్సర చందా 3—0—0

ఆంధ్రసర్వస్వము

సచిత్ర మాసపత్రిక

An Illustrated Monthly Telugu Magazine Published, To Depict Andhra Genius.

[illegible]

౧ వ సంపుటము | ౩ వ సంచిక

[illegible]

REG. NO. M. 1885 సంవత్సర చందా 3—0—0

శ్రీ ఆంధ్ర సర్వస్వము

సంపాదకుఁడు
ఏడిది వేంకటరావు

౧ వ సంపుటము | రాజమహేంద్రవరము
మార్చి ౧౯౨౪ | ౩ వ సంచిక

ఆంధ్ర సర్వస్వము

[సత్యవోలు రాధామాధవరావుగారు]

శా॥ శ్రీరమ్యంబయి భారతీ లలనఁగూ ♦ ర్మిన్ జేరుసత్సౌధమై
స్థిరోదార, పురాతనాంధ్రకవిరా ♦ డ్దివ్యాములాదర్శమై
సారంబై తగునాంధ్రభాష వెలయున్ ♦ సౌగుణ్యవారాశియై
ప్రారంభంబగు పత్రికన్ గనుడి యూ ♦ హా! యాంధ్రసర్వస్వమున్॥

మ॥ ఆంధ్రుల్ పండితులాంధ్రు సత్కవులునా ♦ నాయాంధ్రసన్నాయకుల్
ఆంధ్రుల్ వైద్యులు నాంధ్రమంత్రులునునా ♦ నాయాంధ్రదైవజ్ఞులున్
ఆంధ్రుల్ శూరులు నాంధ్రవీరులును నా ♦ నాయాంధ్రవేదాంతులున్
ఆంధ్రుల్ పొందు మహోన్నతిన్ దెలిపెదా హా! ♦ యాంధ్రసర్వస్వమా!

మ॥ పలుచోట్లంబడి యెవ్వరున్ గనని త ♦ త్ప్రాచీనచారిత్రముల్
వెలయన్ జేయగ బైలు వెడలితివి నీ ♦ వే పూజ్యతన్ గొందువి
ద్యల, శాస్త్రజ్ఞులు, సద్విమర్శకులు దా ♦ మోచన్ కవుల్ పండితుల్
తలకన్ నిన్గని మెచ్చుచుందురు సమా ♦ దా! యాంధ్రసర్వస్వమా!

ఆంధ్రభారతీయకళాపరిషత్తు

ద్వితీయ వార్షిక హైందవకళాప్రదర్శనము.

[దామెర్ల వేంకటరావుగారు యమ్. ఏ. యల్. టి.]

కవితాచిత్ర కలావిలాసవతులన్ గాసిల్లియుండైన యా
హ్వానితోఁ భార్గవితోడఁ బోల్పఁదగు దివ్యల్ చక్కనై వట్టి యు
క్కునయంజెక్కుల తక్కువల్ దెలిసికో గిట్టంబయౌనే నము
ల్కున యాంధ్రంబయి భ్రక్కఁదాల్పు నిటలాక్షుండౌనొ దక్షుండటన్

1922 సంవత్సరము అక్టోబరు 1వ, తేదీని రాజమహేంద్రవరమున నెలకొల్పబడి యాంధ్రదేశమున చిత్రకళాపునరుద్ధారణమునకు సాధనములనమర్చి ఆధునిక హైందవవిజ్ఞానాభివృద్ధి నొకనూతన వికాసమును పెంపరచి, భారతీయ ఆంధ్రకళాప్రతిభల వెల్లడిచేయుటకును, సహాయాదర్శనములను చాటుటకును, మాతృకళావృద్ధికి సర్వవిధముల సాహాయ్యమొసగుటకును కృషిసల్పుచున్న ఆంధ్రభారతీయ కళాపరిషత్తువారిచేవల జరుపుచున్న చిత్రకళాప్రదర్శనములు లోకమున ప్రకటితములై యున్నవి. ప్రథమప్రదర్శనము 1923 సంవత్సరము మార్చి నెలలో రాజమహేంద్రవరమున జరిగిన వృత్తాంతమును ఆప్రదర్శనమును గూర్చిన విమర్శనలును గతసంవత్సరమే వివిధపత్రికలలో వెల్లడియై యున్నవి. ద్వితీయవార్షిక ప్రదర్శనమీసంవత్సరము గతమార్చి నెలలో కాకినాడపట్టణమున జరిగిన వృత్తాంతముకూడ దైనికపత్రికలమూలమున ప్రకటితమయియే యున్నది. ఈ ప్రదర్శనమును గూర్చిన విశేషాంశముల వర్ణన మిందుపొందుపరుపబడినవి.

ఈద్వితీయవార్షిక ఆంధ్రదేశీయ అఖిలభారత చిత్రకళాప్రదర్శనము కాకినాడపట్టణమునగత మార్చి నెల 22వ, తేదీని ప్రారంభమై ఏప్రిల్ 1వ, తేదీవరకును పదునొకండుదినములు తెరువబడియుండెను. కళాపరిషత్తుప్రధానపోషకులలో నొకరగు శ్రీ పిఠాపురం మహారాజావారి భవనము నీప్రదర్శన మలంకరించినది. విశాలమై సుందరమైన యీరాజభవనము అఖిలభారతవర్షమునందలి వివిధప్రాంతములనుండి వచ్చిన చిత్ర లాదిచిత్రరుచులకు చక్కనియాలవాలమై సొంపైన కళాస్థానముగ నొప్పారెను.

ఆరంభదినము—ప్రారంభోత్సవము

సుప్రసిద్ధకవులును కళావిదులును శిల్పశాస్త్ర విమర్శకులునగు అడయారు బ్రహ్మవిద్యాశ్రమాధిపతులు జే. హెచ్. కజిన్సుపండితులు గతమార్చి 22వ, తేదీ మధ్యాహ్నము సుందరాభ్యుసారమైన దివ్య ప్రారంభోపన్యాసముతో ప్రదర్శనమును తెరచిరి. ప్రారంభోత్సవసందర్భమున సభాస్థలిని పరిషత్తు యొక్క రాజపోషకులై యున్న శాభిమానముతో పరిషత్కార్యములకు తోడ్పడుచున్నట్టి శ్రీ పిఠాపురము మహారాజావారు ప్రథమస్థానమలంకరించిరి. ఆంధ్రదేశాంతరము నుండి సంఘమువారి యాహ్వానము నంగీకరించి దయచేసిన సుప్రసిద్ధాతిథులు కొందరీసభాస్థలిని ప్రేక్షకులదృష్టి నాకర్షించుచుండిరి. కలకత్తా చిత్రకళాసంఘ కార్యదర్శియగు వి. పి. లా గారును, కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయమున బట్టభద్రులకు కళావిషయముల నుపన్యసించు స్టెల్లాక్రామ్రిశ్చపండితయును, 'షామా' పత్రికాప్రకాశకురాలు శ్రీమతి మృణాళినీచటోపాధ్యాయురాలును, ప్రసిద్ధకవియు, గాయకుడును, నటుడును నగు శ్రీయుత హరీంద్రనాథచటోపాధ్యాయులును ముఖ్యులు. కాకినాడ పౌరశ్రేష్ఠులును నితరప్రాంతముల కళాభిమానులు కొందరును ప్రారంభోత్సవమునకు దయచేసియుండిరి.

కళాన్నపుండితులు ప్రారంభోపన్యాసానంతరము కలువల దిగది ప్రదర్శనమును మెల్లచేసిరి. ప్రథమమునాటివి మున్ముందరసే పరిషత్తువారి చిహ్నము హంసాలంకృతమగు దీపప్రశస్త్య ఐమూర్తులతో వెలుగుచు పరమదాళికాదీప్తులను వెదజల్లుచు వర్తులమా, ప్రేక్షకులను నాహ్వానించుచుండెను. ప్రదర్శనము ప్రారంభమాయెను.

ఆరంభదినమున ప్రదర్శనాస్థలికి విచ్చేసిన పాత్రములు

సాయంకాలమగు పరికి పరిపద్ధా ఖిమలను, నాహ్వానించబడిన ప్రేక్షకులను ప్రదర్శనాస్థలికి సంఖ్యాకములుగ మెలగుచుండిరి. అచ్చటనున్న బాగ ఉన్న వెలిబుచ్చు స్వరములయొక్కయు విమర్శనా ఖండనముల సూచించునాయముల యొక్కయు మిశ్రమాగమము మందరము నాదించుచుండెను. సదుటుంబముగ ప్రదర్శనము కడచిన పిమ్మటనికి పరిషత్తును గౌరవించిన శ్రీ పిఠాపురం మహారాజావారు రక్షితోత్సాహముతో చిరునగవున తమయభిప్రాయములను, విమర్శనమును, వెలిబుచ్చుచు జీ స్తరువుల మధ్యసంచరించుచుండిరి. సుప్రసిద్ధ చిత్రకారుడును వంగరాష్ట్ర కోటీశ్వరుడునగు బాబూ బి. సి. లా గారు మహారాజావారికి ప్రదర్శనా విశేషముల వివరపరచుచుండెను. భావజనితములైన విమర్శనలచేయుచు ప్రఖ్యాతాంధ్రవ్యాపారధురీణులగు కొమ్మిరెడ్డి భాస్కరరామమూర్తిగారును, కళాదుర్గె శాస్త్రి సూనతవాభిప్రాయముల దెల్పుచు కృత్తివెంటి పేర్రాజు గారును, పాశ్చాత్యగసప్రాంతములై ప్రాగ్దేశములగు యుక్తిపలుకుల బలుకుచు వ్యాయువాదులు ద. వెం. శివరామదాసు గారును, ప్రదర్శనమును సమహర్చుట కెంతేని శ్రమానురముల కోర్చి కార్యసిద్ధి కొందనరి విస్త్వాంధ్ర కార్యదర్శి యగు కొమ్మిరెడ్డి కేశవరామమూర్తిగారు తమ ముగ్ధానురంజనముతోడను, తమయభిప్రాయములను నేర్పుతో వెలిబుచ్చుచు వివరములను విమర్శించు నవధోత్సాహమున్న ప్రసిద్ధాంధ్ర చిత్రకారులగు రామమూర్తి భావ్యకార్లరావుగారును, ప్రదర్శనాదానముల విల్లాసముగ శ్రీమహారాజా వారికి కన్నులకేరి పర్యటన మొనర్చుచుండిరి.

కళావిదులకు ప్రముఖులింకను యుగేరకుంపుల కేగ్రస్థానముల నలంకరించి విమర్శనలను త్సాహముగ సాగించుచుండిరి. కళాన్వంతికులు సంఘ. ప్రాంగ్రామిశ్రమండితబృందము, వ్యాఖ్యాలిపిదేవి సంఘము. వారిం ప్రధానుని జట్టి యున్నయువకుల ప్రీతియును నేర్పాటుగ గన్పట్టుచుండెను.

పరిషత్తువారి ప్రధమబహుమానమును స్వీకరించి నూతనాంధ్ర చిత్రరచనావిధానావలంబులు నాయకుడై ప్రేక్షకుల దృష్టిని ముఖ్యముగ నాకర్షించుచుండిన చిత్రకారుడు దామెర్ల రామారావుగారు ప్రదర్శనాస్థలిని నేకదిక్కుల బండితులయొక్కయు విమర్శకులయొక్కయు ప్రేక్షకులయొక్కయు నభినందనములనంది మనము వారి వారితో సుందర్యానుసారముగ సంభాషించుచు తిరుగుచుండెను.

ఈ తీరున రెండుగంటల కాలము ప్రదర్శనామందిరము పెక్కు ప్రేక్షకులతో నిండి కళాలవందుపుగ నుండెను. కాకినాడపట్టణపురాగ శ్రేష్ఠులందరును పాశ్చాత్యప్రకటనాయులసహా, సేయోన్నతము నలుగారును చుండిరి. అరిమునవరు తిగిపయుత్సాహతేజముతో నీయాంధ్రకళోత్సవ మాక్రమించినదని చెప్పుటకు సందియము లేదు.

ఆరంభదినాంత్య విషయములు

సాయంత్రము ప్రదర్శనామందిరముకడ నధిక సంఖ్యాకులచే శ్రద్ధాగౌరవములతో నాలకించబడిన మహోపన్యాసమొకటి 'చిత్రలేఖనమును కళయునగల సంబంధము'ను గూర్చి కళాన్వండితులచే గావింప బడినది. పిదప వారిగ్గొరు వారికి ప్రసాధములతో పాత్యాములు గానాభినయసౌరస్యతర ప్రదర్శనము ప్రేక్షకులకు విందొనర్చినవి. తత్ప్రదర్శనానంతరము పిటో పాధ్యాయులు మధురముగను దేశాభిమానస్ఫూర్తిగను

ను గానముచేసిన వందేమాతరగీతముతో ప్రారంభమైన కార్యక్రమము జయప్రదముగ సమాప్తమొందెను.

ప్రసిద్ధాంధ్రులొనర్చిన సేవ

తమయమూల్య ప్రజ్ఞాసహాయమున నుత్సవాంత ఘట్టానికి యెన్నదగిన శోభ చేకూర్చినారు. సభాధ్యక్షులు గారలు నొసగిన ప్రఖ్యాతికెక్కిన డులు ప్రకృతా సంవత్సరమున ఆంధ్ర వ్యాపకీని కార్యోద్యోగమున నను సహాయముతో నవునను కార్యభాగములను నెర్చి రెండ్లక సంస్థను నిర్వర్తించిరి. ప్రదర్శనము నంపిన నెకము సాయంత్రము కజీర్వాపండితులు 'హైందవ, జైనా, ఇస్లామీయ కళాసంబంధము' అను విషయమును గూర్చి యమోఘ జ్ఞానదాయకమైన యుపన్యాసము నిచ్చిరి. తరువాత శిల్పాచార్య మిశ్రపండిత 'హైందవ చిత్రకళలోని గమ్మత్తులు' అను విషయమును గూర్చి మనోహరమైన భావాభావములతో మ్యాజిక్ లాంటర్న్ స్లైడ్లను చూపుచు నొక గొప్ప యుపన్యాసము నొసంగెను.

ఈసంవత్సరపు ప్రదర్శనము నెక్కుడు జయప్రదము గావించుటకై నానా విధముల సుప్రసిద్ధాంధ్రులు తోడ్పడి పరిషత్తుయొక్కయు నాంధ్రమహాజనులయొక్కయు కృతజ్ఞతకు పాత్రులైరి.

సుప్రసిద్ధ దాతలు డి. సి. లాలాబాబు గారు ప్రదర్శనమునకు ముఖ్యమార్గదర్శకులుగను బహుమానముల నిర్ణయించుటలో నొక ప్రధాననిర్ణాయకులుగను నుండి మిక్కిలి సహాయము చేసిరి. పంచ తాంత్రిక్య నిర్వాహకుల పద్ధతాయమున సముచితరీతి లేని సత్కారమునకును శ్రేష్ఠ్యమునకును యుక్తమైన కదమదార్యమున కళ్ళికమైన మిలువనొసగినది.

భారతచిత్రకళాపోషకుల ప్రఖ్యాతిసంధ్యాలకు కటిన్నారుంచితులు అరంభదినోత్సవమున చిత్రకళ వహించుటయే గాక పనేకవిధములసాయమొనరించి యుండిరి. కళాసంబంధములగు మహోపన్యాసముల నొసగి మన ప్రాంతముల వారికి హైందవ కళాభిమానము ను బురికొల్పిరి. కళావిషయముల నిరూపించుటకు కొంత తోడా యనుకూలములు చిత్రకారులయొక్కయు ప్రసిద్ధచిత్రకారుల ప్రత్యంతముయొక్కయు సమాహారమును ప్రదర్శనమున కొనుపించియుండిరి. పరిషత్తుతో కజర్నా పండితులకు కలిగిన సంబంధము భావికాలమున నమూల్యభవదానుకమై నిలిచియుండుటకు సందేహము లేదు.

సంపూర్ణయశోభ్యుదయ నాలోచన యాత్మాంగాములోనను గొప్పకర్తలకోర్చు చేసావించిన యనాధరజ్ఞానముతోను చేతోహరమైన శిల్పాచార్య మిశ్రపండిత ప్రదర్శనసందర్భమున మనోహర ప్రాచ్యమై కళాభ్యుదయమునకు ప్రమాణాధారమై యుండెను. ముఖ్యముగాను పంచరత్నభావము తోడను లతోను కళాశాస్త్రముల నామములను గ్రహించిన యాత్మవిశ్వాసముతోను నామె ప్రదర్శనమునకెడ గొప్ప ఆకర్షణీయమై మహాప్రోత్సాహక యుండెను. ఉపన్యాసకురాలుగను, ప్రాచీననూతన చిత్రకారుల ప్రదర్శకురాలుగను, బహుమాననిర్ణయ నిర్ణాయకురాలుగను నామె చేసిన సహాయము అమూల్యము. ఆమె కళాపోషణమున గల గొప్ప యభిమానముచేత సాహసము చేసి వేసవికాలపు యపరాహ్ణవేళయందు లక్ష్యపెట్టక మోటారుకారుపై కళాపరిషద్గార్యస్థానమైన రాజమహేంద్రవరమునకేగి పరిషత్తు పక్షమున మ్యాజిక్ లాంటర్న్ సహాయమున నొసగిన కళావిషయిక మహోపన్యాసము సంస్మరణీయము. ఈకళాపండితురాలు దయతో నొసగిన సేవకుసలహాలు పరిషత్తుయొక్కయు భివృద్ధికి యెక్కువగా తోడ్పడగలవు.

విజయనగరం మహారాజమాత గారంపిన యమూల్య రాజపుత్ర మొగలాయి చిత్రపటముల సమాహాము నకు గరుడుకు రాష్ట్రప్రదర్శనసమాహారమున బహుమద్దార్యిది కార్యాధ్యక్షు తల్లివలె సలహాల నిచ్చుచు నెక్కుడు సహాకారము నొసగిన శ్రీమతి మృణాళిని ఛటోపా

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ప్రదర్శన విభాగము

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]	[illegible]	[illegible]
ఆంధ్రదేశము	[illegible]	[illegible]
[illegible]	4	[illegible]
[illegible]	1	[illegible]
[illegible]	1	[illegible]
వంగదేశము	18	[illegible]
[illegible]	3	11
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	2	[illegible]
	[illegible]	[illegible]

ఈ ప్రదర్శనములను బరిశీలించిన నాలుగు చిత్రరచనా విధానములు గుర్తింపబడుచున్నవి. చాలకాలము నుండి యా బ్రిటిషు యుగమున పాశ్చాత్య సాంప్రదాయానుసరముగ వృద్ధిచెందుచున్న బొంబాయి, చెన్నపురి, కలకత్తా రాజకీయ కళాశాలల పద్ధతిని తయారుచేయబడిన చిత్తరువులును, గత రెండుదశలనుండి ప్రఖ్యాతి గాంచి దేశాంతరములకూడ గౌరవింపబడుచున్న నూతనవంగీయుగపు నాటిశైలిని దెలిపెడి చిత్తరువులును స్పష్టముగ దెలియుచున్న విభాగములు. ఈ రెండుమార్గములును గాక, నూతనాంధ్రచిత్రరచనావిధానమును నిరూపించు చిత్తరువుల గొప్పసమూహ మొకటి యన్నిటికన్న వర్ణింపదగినదై ప్రదర్శనమునకు ప్రత్యేక ప్రాముఖ్యము నిచ్చినది. ఈ మూడు ఆధునికరచనారీతులును క్రిందటి సంవత్సర ప్రదర్శనమునందే పోల్చబడినవి. కాని యీసంవత్సరము ఆంధ్రచిత్రకారులు తమ స్థానమును నిలుపుకొనుటకుపక్రమించిరి. యే యొక్కరిద్దరు చిత్రకారులలో గాక పదిపండ్రెండుగురు చిత్రకారు లేకరీతినభ్యసించుచు నాంధ్రవ్యక్తిత్వమును స్పష్టపరచుచు, గొప్పనిపుణులచేత తమ ప్రత్యేకతనొప్పించుకొనిరి. వీరియొక్క ప్రత్యేకత గతచెన్నపురి ప్రదర్శనమందే పాశ్చాత్యవిమర్శకులచే గూడ గుర్తింపబడి సంస్తుతింపబడినది. ఈ యాంధ్రకళాప్రదర్శనమున వీరికళావిధానము సంపూర్ణస్పష్టత నొంది యెక్కుడు ప్రాముఖ్యతను గాంచినది. ఆంధ్రచిత్రకళాపునరుద్ధారణాసూచనలే కళాపరిషత్తేర్పడుటకు మూలములు. అట్టి సూచనలననుసరించి స్వరూపము దాల్చిన యీపరిషత్తుయొక్క ప్రయత్నములే యీ ప్రత్యేకాంధ్రరచనావిధానముయొక్క స్పష్టతకును నభివృద్ధికిని సహకారులై యాంధ్రులనాటి కళను స్వల్పకాలముననే గొప్పగౌరవమును సంపాదించునవకాశ మేర్పరచినది.

పైన వేర్కొనిన యీమూడు చిత్రరచనావిధానములేకాక మరొకటికూడ గుర్తింపనగును. ఈ నాల్గవవిధానము చాలవరకు పూర్వసాంప్రదాయిక దాక్షిణాత్యరచనావిధానము ననుసరించి సూక్ష్మములైన రేఖలతోడను, నానావర్ణములతోడను మృదువుగా చిత్రింపబడియుండును. ఇది వెంకటప్పగారి రచనారీతి. వెంకటప్పగారు పంపిన నాలుగుబొమ్మలును, తంజావూరుసంస్థానచిత్రకారుల పూర్వలిఖిత చిత్రములును యీతరగతి చెందినవే.

చిత్ర వస్తువులు

ప్రదర్శనమునకు చిత్తరువులు మాత్రమే కాక చిత్రవస్తువులుకూడ వచ్చియుండును. చిత్రవస్తువులకు గూడ బహుమానములనేర్పాటు గలదు. చిత్రవస్తువులు ముఖ్యముగా నాంధ్రదేశమునకు జెందినవే. ఈ సంవత్సరము ప్రదర్శింపబడిన చిత్రవస్తువులను ఏడు విభాగములు చేయవచ్చును. ఇందు కొండపల్లి కర్రలక్కబొమ్మలు ముఖ్యములు. వీటిలో నిటీవల తయారగుచున్న వస్తువులు కొంత కళాక్షీణతను సూచించుచున్నవి. కాని పూర్వపు వస్తువులు బహుశ్రమతోను నేర్పుతోను తయారుచేయబడి కడుంగడు సౌందర్యయుతములై యున్నవి. ప్రదర్శింపబడిన యితర చిత్రవస్తువులలో విలువైన విశాఖపట్టణపు దంతపుపనులు; రాజమహేంద్రవరం, కాకినాడ, అద్దకపు గుడ్డలు; ఏలూరు, బందరు తివాచీలు; మైసూరు నందలి చన్నపట్న ఆటవస్తువులు; రాజమహేంద్రవరం బెండుపని, కాగితపు అలంకారములు; వివిధ ప్రాంతములనుండి వచ్చిన లేసు అల్లికపనులు చేరియున్నవి. ఈ క్రింది పట్టిక సంఖ్యల ననుసరించును—

ప్రాంతము	శిల్పకారుల సంఖ్య	చిత్రవస్తువుల సంఖ్య
ఆంధ్ర	13	109
చెన్నపురి	1	8
మైసూరు	1	42
	15	159

చిత్రపటము ప్రదర్శనా భాగమునకు ప్రసిద్ధి చెందిన బంగారు కలంకారీవస్త్రములును, దక్షిణదేశపు లోహవిగ్రహములును ప్రదర్శనము చేసినను వచ్చియుండెడి పోవుట కోరదగినదియును.

మొత్తముమీద నీప్రదర్శనమున ప్రస్తుతచిత్రరచనాధికులకు చెందిన 65 కును చిత్రకారులను శిల్పకారులను దరిదాపు 400 చిత్తరువులను, చిత్రవస్తువులను ప్రదర్శించి యుండిరి.

ఎరువు ప్రదర్శితములశాఖ

ప్రాచీనచిత్తరువులు

ఈసంవత్సరపు ప్రదర్శనములో ఎరువు చిత్తరువులశాఖ ప్రత్యేక ప్రాముఖ్యతనొందినది. పూర్వపు రచనాధికుల విశేషపరచు నీచిత్తరువులు ఆంధ్రదేశమున వివిధప్రాంతములనుండియు విఖ్యాతకళావిదుల కాణాచిలనుండియు స్వీకరింపబడినవి. ఈక్రింద వివరింపబడిన వివిధశైలుల చిత్తరువుల సమూహములో నగిన విద్యాప్రయోజనవ మమూల్యము. (1) మ॥ రా॥ శ్రీ. విన్నా అప్పారావు గారిచే ప్రదర్శింపబడిన పూర్వాంధ్ర స్వరూపంబు చెడని విశేషముగల పెద్దాపుర సౌధమందలి చిత్తరువులు రెండు (2) పిఠాపురం మహారాజావారి సౌధమునుండి వచ్చిన పూర్వాంధ్ర చిత్తరువులు ఎనిమిది (3) విజయనగరం మహారాజుగారిచే నీయబడిన రాజపుత్ర మొగల్ కాంగ్రా చిత్రరచనా విధానములను తెల్పు నమూనాలుగు చిత్తరువులు డెబ్బదితొమ్మిది (4) హైదరాబాదులో పూర్వపద్ధతిని చిత్తరువులగుంపింపబడిన పుస్తకమొకటియు, (5) మ. రా. శ్రీ. టి. ఎస్. దండాయుధపాణి గారిచే ప్రదర్శింపబడిన పూర్వపు తంజావూరు పద్ధతిని స్పష్టపరచు చిత్తరువులు మున్నదిరాలును, (6) జే. హెచ్. కజిన్సుపండితునిచే నొసగబడిన అజంతా చిత్తరువుల ప్రతులును, రాజపుత్ర మొగల్ చిత్తరువులును, [illegible] చిత్తరువుల ప్రతులును మొత్తము పదునైదు, (7) [illegible] పండితునిచే నీయబడిన నూతన వంగీయ చిత్తరువులును, పూర్వ రాజపుత్ర మొగలాయి చిత్తరువులును [illegible] మొకటి, (8) మ. రా. శ్రీ. కృష్ణబోతి శేరాజా గారిచే ప్రదర్శింపబడిన రాజపుత్ర చిత్తరువులు, వంగీయచిత్తరువులు, ఉత్తరహిందూస్థాన పురాతన చిత్రలేఖ్యములు, కాశ్మీరు, ఢిల్లీ మొదలగు ప్రాంతముల చిత్రవస్తువులును నిరువదిరెండును, కలసి మొత్తము 200 చిత్తరువులును, చిత్రవస్తువులును ఈశాఖలో ప్రదర్శింపబడి ప్రదర్శనమునకు వన్నె తెచ్చినవి. ఈవిభాగమంతయు హైందవ చిత్రకళావైభవమును చాటుటకు నమూన్యమైనదియును కళాభిమానులకును, కళావిదులకును, చిత్రకారులకును విశేషాకర్షణముగ నుండెను. ఇందు ముఖ్యముగ విజయనగరం మహారాజాగారొసంగిన చిత్తరువులు సౌందర్యాతిశయముల నద్వితీయములై రాజపుత్ర మొగల్ కాంగ్రా రచనా పద్ధతులకు గొప్ప యుదాహరణములై యొప్పారినవి.

మొత్తముమీద నీప్రదర్శనమునకు 600 ప్రదర్శితములు వచ్చియుండెడి, హైందవ పూర్వాధునిక చిత్రకళాస్థితులను స్పష్టపరచి, మన ఆంధ్రదేశమున కళాభావముల కెక్కుడుగ వరిలయింపజేసి, కళాభివృద్ధికి మంచి మార్గము చేర్పరచినదని యనుటకు సందేహము లేదు. వివిధరీతుల నిరూపించుటలో నీప్రదర్శనముగల సంపూర్ణతను ప్రఖ్యాత విమర్శకులను సహితమాకర్షించి సంతసింపజేసినది. ముఖ్యముగా రెండువిషయములు గనునింపదగినవి. ప్రాచీన చిత్తరువుల శాఖ పూర్వ హైందవ చిత్రకళావైభవజ్ఞానము నొసగుటకు సాయపడిన రీతియు, ఆంధ్ర చిత్రకారులు నీమ నూతన రచనా విన్యాసమును లోకవిదితముచేసి బహూకరింపబడి యుండినవారు లగుటయు గొప్ప విశేషములు. ఆంధ్ర చిత్రకారులకు ప్రోత్సాహము కలుగుచున్న దనుటకును, వీరు వృద్ధిజెందుచున్నారనుటకును, నధికమగుచున్న యాంధ్ర ప్రదర్శకుల సంఖ్యయే నిదర్శనము. ఆంధ్ర చిత్రకళా చరిత్రమున నూతన శకమారంభమైనది. ఈనూతనశకాసముత్థానమునకు మా ప్రభుల కార్తీయ కళాగౌరవమును జేకూర్చుగాక! ఆంధ్రభారతీయ చిత్రకళాపరిషత్తు నా ప్రయత్నము సఫలీకృతమై యాంధ్రస్వామికిని నాఖిల హైందవమునకును ఘనమైన సేవ జేయుటకు భగవానుడు పరమేశ్వరు డనుగ్రహించుగాక!

రుధిరోద్గారి

[బ్రహ్మశ్రీ వేంకటరామశాస్త్రిగారు]

వ॥ ఋషులబ్దంబుల కాదిత్యేష్టిము సం
 ఖ్యాస్థలుగా వాక్కొని
కీర్తి మిల్లం బరికించి నీకు నిటదా
 క్షీణ్య ప్రసాదించిరో
రుధిరోద్గారి! నిజంబు నీవనుపడి
 రూపొందిరి దుర్భుతులు
క్షీణ్యతరం బ్రాణుల రక్తసారములు గ
 ర్వించి తెంగదే యుద్ధరణా.

వ॥ విధిదైవిధ్యము దేము నీవనక
 వ్విశ్వైనినంతటా జగం
బధికారగ్రహసుష్ఠవారా ము నోకట
 వన్నిందట వ్యక్తీకృతి
వ్యాపకత్వాపై మనేంగారు సొంపు నిమి
 ధీపక్షక ఘంఘావరు
దీనులకంటాము మరొక్కనోట పకట
 శ్రీరాత్రి బొందెంజూమి.

వ॥ మధురాంభోధరికింబులో చెలువులుం
 బావుల్ పదుల్ వెట్టివా
రిధరంబుల్ వెలిపెట్టి దేశమును వే
 రెట్లుమ్మొం గట్టిందంబుల్
కిఫలంబంబులు రైతు సంపదనములో
 నిష్పన్నారంబింక ద
ర్భిక్షరాయుండలు వాసుతోదగిని జీం
 తిం దక్కు జీవింగు రే?

వ॥ అధికోద్రిక్తనుహోగ్రక వర్గారిందం
 గాం శ్రీయముం గా మహో
దిక్కత్రేదేశి మొసంగి నెండిబలో నాం
 గం బోకొ నిష్ఠాన నే
వసాంతో లక్ష్మి బారాయు లవ్యాసిన్ను ను
 శ్వారాష్ట్రుంల సూత్ర్య కాం
ప్రసన్నతిపిథు పైంచిహ్ నీ గము నిజా
 ధాత్రింపమేం నివ్వారికే.

వ॥ మిధ రుంకేటల నీటుకుంటు విహిరా
 కుర్వాంతి రంగమ్ములకే
మాళినివ్వంది మనోహరోక్షల జగ
 న్మాత్రంబులకో నుక్కనోం
బాధి చంద్రోదయు వాక్య సత్క్ఫారులు కెం
 పుంగాంచి చూచిష్టి మూ
సుధలన్మన్వర ప్రముంగి కేసితి వదా
 హూహ్యమ్మ! మాహాత్మ్యపేనే!

మన దేశ భాషలు

[మహామహోపాధ్యాయ సుబ్రహ్మణ్యముగారు బి. ఏ. యల్. టి.]

(గతసంచికానుబంధము)

పోలియున్నవి. కటుసంయుక్తాక్షర శర్కరీకములై, ఘనవ్యాకరణ భరితములై, సంక్లిష్టరూపములు పొంది యున్నవి. కొన్ని శతాబ్దములకిందట ఇవి ద్వితీయ ప్రాకృతములుగా వికారము నొందినవి. భాషయుం కను సంక్లిష్టరూపమునే కలిగియున్నది గాని ప్రకృతి కటువులైన సంయుక్తాక్షరములు పోయి పదశబ్దములు రమణీయములై, హల్లులకన్న నచ్చులే ఎక్కువగా గలిగి ఉచ్చారణసుఖముగ నుండెను. ఈ ద్రావిడ్య ల్యమువల్ల భాష శబ్దశక్తి నశించి క్రీ॥ శ॥ 1000 మొదలు ప్రస్తుత ఆర్య దేశీయ (ప్రాకృత) భాషలుగా మారి

నవి. వీటికి తృతీయ ప్రాకృతములందియు వీటియందు అస్పందిధ అభివృద్ధి గాంచెను. సూత్రాదులు అవ్వా ప్రావశేషములన్నియు. సుకృతి వాల్మీకాదికృతమైనట్టియు విస్తృతరూపముదాల్చినట్టియు నాలా ప్రాచీన మగు దయుక్తమైనట్టియు (3000 వత్సరముల క్రిందటి) వ ద్య రెండు వేలవత్సరములయాస్ప్రులంకరించిన ప్రయోగ ములతోఁ గూడిన గ్రాంథికభాష సంస్కృతమనవి. ద్వితీయ ప్రాకృతములు బుద్ధుని కాలమునుండి అనగా క్రీ॥ పూ॥ నుండి క్రీ॥ శ॥ 1000 సంవత్సరమువరకు ఉండి నవి. ఈ 1500 సంవత్సరములలోను అనేకమార్పు లుచెందినవి. వీటిలో ప్రాచీనమయమైనదివాటి. క్రీ॥ పూ॥ 250 సం। యీభాషలో అశోకుని శాసనములు వ్రాయ బడినవి. ఈభాషను గూర్చి, పద్యములందు ప్రశస్త కావ్యశైలిని రూపము లుండెడివి. బౌద్ధగ్రంథములవే ప్రశస్తమై యుండి పాళీరూపము పొందెను. ఈద్వితీయ ప్రాకృతములు నాటకభాషలుగా నుండి క్రమముగా శుద్ధప్రాకృతములని పిలువబడినవి. ప్రాకృతమనగా, ఈమధ్యకాలమందున్న ద్వితీయప్రాకృతములని గ్రహింప వలెను. పాళీకన్న నభివృద్ధిగాంచి యుండకపోయిన నాటకభాషలంతే యభివృద్ధి చెందని, ద్వితీయప్రాకృ తములు ఇప్పుడు మనము ప్రాకృతములని అనుచున్నా ము. ప్రస్తుతనాటకభాషలే స్థానిక్రమమునున్నవో యిదేటియన అప్పటి ప్రాకృతవిశేషములను నుండెడి వనియనదగల ఆధారములనుబట్టి తెల్పబడుచున్నది. పం జాబునందుండెడిదేశము స్పష్టముగా తెలియదు. గాని దక్షిణభాగములందుండెడివి తెలియును. మధ్యదేశ మందు దేశాధీశుడైన శూరసేనుని నామాంకిత మైన శౌరసేనియను పేరుగలది మధ్యదేశప్రాకృతము. ఇందులో అనేక కీర్తనలను అధికారవిలాసమైన నాటక రాజ్యమునకెక్కువగా నిది యుండెను. దీనికి దక్షిణ మునను తూర్పునను కొన్ని విశేషప్రాకృతభాష లుండెడివి. వీటికి అనేకస్వరూపవర్గములుండును. అంతేగాక శౌరసేనికి వ్యతిరేకముగు శేషాంశముల యందు వీటికి విశిష్టతకలదు. అవియేవియన (1) ఇప్పు డు బీహారుప్రాంతమందు మాగధి (2) ఔడ్రు, దా క్షిణములలో అర్ధమాగధీ (3) శౌరసేని, అర్ధమాగధి లకు దక్షిణముగా, వైదర్భదేశమునందు మహారాష్ట్రీయును. అర్ధమాగధియనునది మిశ్రభాషయని పేరువచ్చెనేమో. శౌరసేనీభాషయొక్క లక్షణములు కొన్ని యుండుట కానవచ్చినను, ముఖ్యలక్షణములందు మాగ ధీభాషతో సంబంధము స్పష్టముగానున్నదని నిశ్చయ ముగా చెప్పవచ్చును. మహారాష్ట్రీ, మాగధీభాష లను సంధించేయదియగుటచే అర్ధమాగధీభాషకును మహారాష్ట్రీభాషకును సాన్నిహిత్యము అధికము గాకలదు. మహావీరుని నుండి [illegible] జైనమతప్రవర్త కము [illegible]. పవిత్ర [illegible] గుజరాతు నట్టి [illegible] నందున [illegible] నాటకము [illegible] ది. మహారాష్ట్రీ [illegible] నొప్పు [illegible] యీభాషలయందు [illegible]. మహారాష్ట్రీ [illegible] చెందెను. దీనియందు సంవిశేషములు గీతములు వ్రా యబడినవి.

జనామోదముచేత నిది హిందూస్థాన మంతటను వ్యాపించినది. అక్కడి పురాణములును జైనమత గ్రంథములును దీనియందే వ్రాయబడినవి. నాటక ములందు, మధ్యదేశభాషయగు శౌరసేనీగద్యమునకు, మహారాష్ట్రీ పద్యములకును ఉపయోగించుట కేవల ముగా మాపడగును. నాటకములందు నీచపాత్రలు దేశీయము సే వాడుదురు.

అపభ్రంశలు

ద్వితీయప్రాకృతములు అంతిమదశయందు గ్రాంథికఅపభ్రంశములని బరుగుచున్నవి. అపభ్రంశ ములనగా వ్యాకరణసూత్రములు లేక విస్తృతములు యని యర్థము. ప్రాకృతమంతయు గ్రంథగతప్రాకృత మైనప్పుడు, ఆగ్రాంథికప్రాకృతవిశేషములు దేశాధ రభూతములైనట్టియు నాటకభాషయందుండెడియు సి ద్ధదేశీయభాషలకుపాధియైన యవి సాధారణముగా నాటిన వెట్టిరి. క్రమముగా నీఅపభ్రంశములు వాడుకయం

ఒచ్చినవి. వీటిని నిరాకరించినవారి సంతతివారు వీటిని చదువనారంభించిరి. నర్మదతీరమందు ఈరీతి ప్రవర్తిల్లుచుండగా సంస్కృతము స్థిరరూపమును పొంది సర్వజనసంవేద్యము గాక యున్నప్పుడు వాడుకభాషయైన పాలీయను దేశభాష అందరకును తెలియవలసినవి వ్రాయుటకు ఉపయోగింపబడెను. గ్రాంథికమైన పాలీయును సులభబోధ్యము కాకపోయినప్పుడు వాడుకయందలి ప్రాకృతమునే ఉపయోగించుచుండిరి. ఈప్రాకృతము గూడ స్థిరరూపము దాల్చి దుర్బోధమైనపిదప అపభ్రంశము వాడుకకువచ్చెను. తొలిప్రాకృతములు గ్రంథస్థములైనప్పుడు ఆభాషయందలి అశ్లీలత విడిచివేయబడెను. రూపబాహుళ్యము మాయమై ఏదో ఒకసమగ్రమైన రూపముచే శబ్దములను మార్చుచుండిరి. గనుక భాష కృత్రిమముగా నుండి నిజమైన వాడుకను తెలియజేయదు. గాని యపభ్రంశలకు గ్రంథములయందీపాట్లు కలుగలేదు. ఈభాషయందు కొద్దివాఙ్మయమే యున్నను ఇది వ్రాతచెందినకాలమున నుండెడి యథార్థమైన వాడుకను తెల్లము జేయును. ప్రస్తుతవాడుకభాషలు ఈయపభ్రంశసంతానములే. శౌరసేన్యపభ్రంశమునుండి పశ్చిమహిందీయును, పంజాబీయును పుట్టినవి. దీనికి దగ్గరసంబంధము గల ఉజ్జయినీయందలి ఆవంతినుంచి, రాజస్థానీయును, గూర్జరినుంచి గుజరాతీయును పుట్టినవి. ఇక మిగిలిన పూర్వహిందీయను అవాంతరభాష అర్ధమాగధాపభ్రంశమునుంచి యుత్పన్నమాయెను. ఇక ప్రాంతముల నుండెడి యపభ్రంశల నాలోచించెదము. లంధా కాశ్మీరీలు ఏయపభ్రంశజనితములో తెలియదు. వానికి చెప్పలేము. కాశ్మీరికి మొదటిపోలికయైనను పిశాచభాషావిశేషమని యిదివరకు వ్రాసియున్నాను. పైపేర యిప్రస్తుతకాశ్మీరీ, సింధూనదము లోపల యుండెడి వ్రాచడఅపభ్రంశమునుండి సింధీయును, మహారాష్ట్రాపభ్రంశమునుండి మరాఠీయును పుట్టినవి. మాగధ్యాపభ్రంశమునుంచి బిహారీ, ఒరియా, మధ్యబెంగాలీ, ఉత్తరబెంగాలీ, అస్సామీసులు పుట్టినవి. మధ్యబెంగాలీలో నశించిన కొన్నిరూపములు, ఒరియాయందును ఉత్తరబెంగాలీ యందును సమానముగా వ్యక్తముగా నున్నవి.

సంస్కృతము

ఇండోఆర్యను వాడుకభాషలతో కూడా సరిగా సంస్కృతమును అభివృద్ధిగాంచినది. మతాచారశిష్టులచేతను గొప్పవిద్వాంసులచేతను అభ్యసింపబడి బ్రాహ్మణములు తానుచారుల గ్రంథములయందు వాడబడుచు మిక్కిలి గౌరవమునకు పాత్రమైనది. దీనియుత్కృష్టస్థానమైన మధ్యదేశమందు దీనిప్రథ యోయనా నుండెడిది. సంస్కృతశబ్దజాలమునకు శౌరసేనీప్రాకృత శబ్దజాలమునకును ఉచ్చారణయందే భేదము. మధ్యదేశమునకు మార్గమైనకాలదిని దేశ్యములనబడు వింతపదములు హెచ్చుగా కనబడును. దేశ్యములు కూడా ఇండోఆర్యనుపదములైనను, యివి సంస్కృతము ఏభాషనుంచి పుట్టినదో ఆభాషనుంచిపుట్టలేదు. ఆకాలమందుండు ఇండియాలో నితరభాగములందు వాడుకలోనున్న భాషావిశేషములనుంచి పుట్టినవి. సంస్కృతమందున్న గౌరవాతిశయములచే వాఙ్మయప్రయుక్తభాషలకన్నిటికిని కీడు వాటిల్లినవి. వాడుకభాషలు సంస్కృతమునుంచిపుట్టినవనే దురభిప్రాయము సర్వసాధారణముగా జనులకు కలిగియుండుటచేత, వాడుకభాషలు సంస్కృతశబ్దజాలమునుంచి యనేకపదములను స్వేచ్ఛగా వాడుకొనుచుండెను. గతశతాబ్దారంభమునుండియు భాషాపునరుద్ధారణోద్యమముచే నీప్రవృత్తి మిక్కిలి ప్రోత్సహింపబడుచున్నది. కొన్నిసమీపభాగములయందు ప్రాకృతసంబంధములైన దేశ్యపదములను మానివేసి, సంస్కృతపదములను ప్రయోగించుట అలవాటైయున్నది. ఫ్రెంచిదేశస్థుడు సెక్ అనాటుకు జనులు ఫిక్స సిఅంటే ఎలాగుండునో, ఇంగ్లీషువారు లాటినుపదములకు హోస్టుఅంటే ఎట్లుండునో వీరివాడుక అట్లేయున్నది. వీటికివ్యాకరణములందు తత్సమములని పేరు. తత్సమములనగా సంస్కృతమునకు సమములని అర్థము. ప్రాకృతభవములకు తద్భవములని పేరు. అనగా సంస్కృతమునుంచి

పుట్టినవని యర్థము. ఇప్పటి ఇండో ఆర్యను వాడుక భాషల పదములలో ఆర్యభాషాపదములు మూడువిధములుగా నున్నవి 1 తత్సమములు 2 తద్భవములు 3 దేశ్యములు ఈ భేదమును మనము గమనించుట యావశ్యకము. బెంగాలీ మొదలగునవి కొన్ని భాషలు తత్సమభూయిష్ఠములై యున్నవి. సంస్కృతశబ్దప్రయోగము వల్ల గౌరవము వచ్చునని తలంపుచే భాషను జనులకు దుర్గమముగా చేయుచున్నారు. జనము తమ అజ్ఞానాంధకారమం దుండుటకు ఇది గొప్పకారణము. వాడుక భాషలు ఇతరభాషలనుండి కూడా పదములను సంగ్రహించినవి. ద్రవిడభాషలనుంచి గ్రహింపబడిన పదములు తరచుగా నిందు వాడకములు.

'పిల్లా' యను మాటకు ద్రావిడమందు కుమారుడని యర్థము. ఈ భాషలలో చేరిన తర్వాత ఆమాటకు 'చిన్న జంతువు' (పులిపిల్లము) అని యర్థము. క్రైస్తియనుమం చియమతి ద్వారా అరబీ కూడ చేరియు అనేకపదములు చేరినవి మగలాయి ప్రభుత్వముచే నిరితట్టించినది. యీమాటలు దేశమంతటను వ్యాప్తిపొందినవి. ఉత్తరఇండియాలో ప్రతిమనుజుడును యీమాటలను ప్రయోగించును. లక్నోయందలి గ్రాంథికఉర్దూయందు ఈపదములు చాల మిక్కుటముగా నున్నవి. సహాయక్రియలు, ప్రత్యయములు తప్ప తక్కినవంతయు పర్షియనులేక అరబీకూ అయియున్నది. మిక్కిలివికృతములై పోర్చుగీసు, డచ్చి, యింగ్లీషుపదములుకూడా సంగ్రహింపబడినవి. సికందర్ అను మాట యింగ్లీషు సికిస్టల్ అనునది కాని యింగ్లీషువారికే తెలియుట కష్టము. అచ్చహిందూస్థానియందు అల్లాగాంపెరని యీమాటకర్థము.

ఇండోఆర్యను దేశీయ (వాడుక) భాషలు

భాష	మాట్లాడుజనసంఖ్య (1901జనాభా)
(1) మధ్యదేశభాషయగుపశ్చిమహిందీ	40,714,925
(2) మధ్యభాషలు	
(1) మధ్యదేశభాషలకు సన్నిహితములు	
రాజస్థానీ	10, 917, 712
పహాడీభాషలు	3, 124, 681
గుజరాతీ	9, 439, 925
పంజాబీ	17, 070, 961
(2) ప్రాంతభాషలకు సన్నిహితములు	
తూర్పుహిందీ	22, 136, 358
(3) ప్రాంతభాషలు	
(1) వాయవ్యఖండము	
కాష్మీరీ	1, 007, 957
కోహిస్తానీ	36
లండా	3, 337, 917
సింధీ	3, 494, 971
(2) దక్షిణఖండము	
మరాఠీ	18, 237, 899
(3) ప్రాక్ఖండము	
బిహారీ	34, 579, 844
ఒరియా	9, 687, 429
బెంగాలీ	44, 624, 048
అస్సామీసు	1, 350, 846

హిమాలయములందు వాడుకలో నున్న పహాడిభాషలు రాజస్థానీభాషయొక్క శాఖలయి యున్నవి. కోహిస్తానీ యనునది స్వాటు, కోహిస్తానులయందలి విశేషభాషల మిశ్రమము. యీప్రాంతము 1901 జనాభాలో చేరనందున అభాష మాట్లాడువారు అంతస్వల్పసంఖ్యాకులుగా పరిగణింపబడినవి. ఇక యీభాషలను ప్రత్యేకము పరీక్షించెదము.

హిందీ

హిందీయను పదమునకు ఇండియను అర్థము చేసిన అతివ్యాప్తిదోషము వచ్చును. ఇంతేగాక ఇంగ్లీషువారు ఒక నియమము లేకుండా యీపదము నుపయోగించుచున్నారు. బెంగాలు పంజాబులమధ్య నుండు గ్రామములందు వాడుకలో నున్న బిహారీ తూర్పుహిందీ, పశ్చిమహిందీ విశేషముల కీపదము ప్వాడ అప్పుడప్పుడు వాడుకకలదు. హిందూస్థానీవిశేషమని కూడ వాడుక గలదు. ఉర్దూ వాడని

హిందువులచే గ్రంథములందు గద్యముగ నుపయోగింపబడె ను. హిందూస్థానీ విశేషముగ నీయాధ్యాసమందు మా యర్థము హిందీయన బోదు, మధ్యదేశములందు భాషయగు నింగ్లీషున ప్రసిద్ధము. గనుక సందిగ్ధము లేకుండుటకు వీనికి తూర్పుహిందీ, పశ్చిమహిందీ యని నామకరణము చేయబడినది. ఇవి వేరు వేరు భాషలు.

పశ్చిమ హిందీ

మధ్యదేశమందు, అనగా గంగాయమునల మధ్యదేశమున దక్షిణోత్తర దేశమందును నాటుక లోనుండెడి దేశీయ భాషయే యిప్పటి పశ్చిమ హిందీభాషగా పరిణమించినది. పూర్వమునుండి నిది దేశభాషలయందు మిక్కిలి ముఖ్యమైనది. మనజనాభాపట్టీని చూడగా యీభాష మాట్లాడువారికన్న బెంగాలీభాష మాట్లాడువారు అధిక సంఖ్యాకులుగ గనబడుదురు. గాని బెంగాలీవలె యొకస్థలమునందే మాత్రము ఈభాషకు ప్రచారము బద్ధము కాలేదు. దీని ముఖ్యవిశేష రూపమైన హిందుస్థానీ యను పేరున ఇది ఇండియాయందంతటను సామాన్యభాషగా వ్యవహారమందున్నది. ఏమాత్రము చదువు వచ్చిన వారికిని ఇది ద్వితీయ భాషగా పరిచితమయి యున్నది. గంగాయమునల మధ్యదేశమున మీరటు చుట్టును ఉండెడి పశ్చిమహిందీయొక్క విశేషరూపమే యీహిందూస్థానీ. దీనికి దక్షిణాగ్రమున ఢిల్లీనగరమున్నది. ఇచ్చట నాటుకలోనుండి మొగలాయి యుద్యోగులచే దేశమంతటను వ్యాపింప చేయబడినది. మునల్మానులు హిందువులు కూడ ఈ భాషలో గ్రంథములు వ్రాసిరి. మునల్మానులు గ్రంథములు పెర్షియను లిపిని వ్రాసిరి. ఈభాషను పెర్షియను అరబీకు మాటలతో నింపిరి. లక్నోయందు ఇది [illegible] విపరీతమైనప్పుడు ఈభాష మునల్మానులకు, నాటివలె [illegible] హిందువులకు [illegible] దుర్బోధమాయెను.

ఉర్దూ

పెర్షియనుభూయిష్ఠమైన హిందూస్థానీభాషకు ఉర్దూయని పేరు. ఢిల్లీకోటకు దగ్గరనున్న సిపాయిలబజారు ఉర్దూఏముఅల్లా అను మాటనుండి, ఆ కడనే ఈభాష యుత్పత్తియగుటచే, ఉర్దూయను పేరు వాడుకకు వచ్చెను. పద్యరచనకు వాడిన ఉర్దూభాషకు రేఖ్తాయని పేరు. రేఖ్తాయనగా చిరిగిపోయిన భిన్నము అని యర్థము, ఈ పేరు పెర్షియను పదముల ప్రయోగకీలిని తెలియజేయును. ఉర్దూభాష పెర్షియనుభూయిష్ఠమగుటకు మునల్మానులకంటె హిందువులే కారకులు. ఉర్దూ వాఙ్మయము మొదట మునల్మానులచే ప్రారంభింపబడి నను మొగలాయి ప్రభుత్వోద్యోగములందుండెడి కాయస్థులు, ఖత్రీలు అనెడి హిందువులచేతనే యీ భాష పెర్షియను భూయిష్ఠముగా చేయబడినది. పెర్షియనులను, పెర్షియను సంపర్కముగల మొగలాయిలనూ వారిభాషనే గ్రంథములందు వాడుకొనుచుండెడివారు. ద్రవిడభాషలు దేశీయభాషలుగా నున్న దక్షిణదేశమందు, మునల్మానులచే ఉర్దూ సర్వసాధారణముగా వాడబడుచుండెడిది. ఇక్కడనే ఉర్దూభాషను వాఙ్మయము తొలుత నుత్పత్తియైనది. దీనికి దఖానిహిందూస్తానీయని పేరు. ప్రస్తుతముఢిల్లీలక్నోలయందలి ప్రమాణభాషకును దీనికిని భేదములున్నవి. ఉత్తరదేశమందంతటికంటె [illegible] అర్షప్రయోగములీభాషయందు గలవు. ఉర్దూ వాఙ్మయోత్పత్తి ప్రభృతి కొన్ని శతాబ్దములవరకును వాఙ్మయము పద్యరూపమునందే యుండెను. ఇంగ్లీషు వారు మన దేశమునకు వచ్చి [illegible] వారికి వచనగ్రంథములు అవసరమైనవి కనుక ఉర్దూ గద్యమున వ్రాయుటకారంభించిరి. అప్పుడే [illegible] హిందూస్థానీ విశేషరూపమైన హిందీ కల్పింపబడినది. ఇది హిందువుల ఉపయోగార్థమైన హిందూస్థానీయని వారి యభిప్రాయము.

ఉర్దూభాషయందలి శబ్దములను అరబిపుమాటలన్ని యును బహిష్కరించినాటికి బదులు సంస్కృత పదము లుపయోగింపఁబడినవి. ఈభాషయందుఁగల వ్రాయఁబడిన మొదటిపుస్తకము జనులచే మిక్కిలి యాదరింపఁబడినది. మతాచారభ్రష్టులోపదుము కోకుండా హిందువులు దీనిని వాడసాగిరి. గనుక నిది హిందువు లందరికిని సామాన్యభాషగా నాయకత్వ మబ్బెను. ఇప్పుడు ఈ గ్రంథములలో ఉర్దూ వ్రాయువారిందరును గద్యహిందీని వ్రాయుదురు. మొదట హిందీ, ఉర్దూలను [illegible] జే న్యాయస్థానములలో [illegible] లో [illegible] ప్రత్యేకపాఠశాలలు, [illegible] నొందినవి. [illegible] హిందీ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] శబ్దములు గాని అరబికుమాటలు గాని [illegible] లేనప్పటికిని అవి ఉర్దూభాషలు వ్రాయఁబడినచో హిందుస్థాని అగును. ఏలనగా హిందీకి ఉనికి మైనట్టియు ఉర్దూభాషకు సహాయపడెట్టియు [illegible] నాదియు క్రియలు ఒకటే. అయినప్పటికిని సాధారణముగా ఉర్దూభాష శబ్దములను లిపిలోను హిందీ భాష దేవనాగరిలిపిలోను సామాన్యముగా వ్రాయుదురు. మొదటిది సర్వసామాన్యముగా నున్నది. రెం డవది కేవలము గద్యాత్మకమే. పద్యరచన వ్రాయుటకుఁద్దేశించిన హిందువు తూర్పుహిందీ యొక్క గాని పశ్చిమహిందీ యొక్క గాని విశేషరూపము లైన ఏదైన నొక భాషలో వ్రాయుట సాధారణముగా అవధీలేక వ్రజభాషయనది వాడుచుండురు. హిందుస్థానియనునది ప్రత్యేకభాషావిశేషరూపము ను తెలియజేయునప్పుడు అట్టే శబ్దములను భూయిష్ఠ ముగాని అట్టే సంస్కృతభూయిష్ఠము గాని కనిపటు వంటి భాషను తెలియజేయును. పశ్చిమహిందీ యొక్క విశేషరూపములు (1) బాన్గరూ (2) వ్రజభాష (3) కనౌజీ (4) బుందేలీ. గంగానదికి సమీపముననున్న పశ్చి మముగా పంజాబునందు ప్రాచ్యపశ్చిమసరిహద్దులయం దు బాఙ్గర్ నే దేశమందు మొదటిది వాడుకయందు న్నది. దీనికివాఙ్మయమునందు స్థానము కలదు. ఇ ది పంజాబీ, రాజస్థానిభాషలతో మిక్కిలి మిశ్రిత మయున్నది. అన్నిటిలోను వ్రజభాష శౌరసేనితో మిక్కిలి ఎక్కువసంబంధము కలిగియున్నది. ఇదిమధు రమొదలుగా వాడుకయందున్నది. గంగాయమునల మధ్యదేశ మధ్యభాగమందుగూడా కలదు. దీని కుండు గొప్పవాఙ్మయము కలదు. పద్యగ్రంథభూయిష్ఠము నున్నది. హిందీ కవిత్వము శౌరసేనీప్రాకృతము హిందు వులచే ప్రసిద్ధమైన ముఖ్యముగా పశ్చిమహిందీని కేం ద్రమైన యీభాషయందే వ్రాయబడెను. కనౌజీ యనునది వ్రజభాషాశాఖయే. గంగానదికి సమీప దేశమందు దక్షిణమున బుందేలఖండము మొదలు కొని మధ్యపరగణాల యందు నర్మదానదివరకును, బుందేల్ఖండము నందును బుందేలీ యనునది వాడుకయందున్నది. ఈభాషయందు తగుమాత్రము వాఙ్మయమున్నది. భాషలుగా, తూర్పుహిందీ, పశ్చిమహిందీలు ఇంగ్లీ షుతో సమానముగా గ్రంథవ్యాపారముతోను గ్రంథ వ్యాపారోద్యమముతోను, కలిసియున్నవి. పశ్చిమ హిందీవలె అరబిపుమాటలనైనను భూయిష్ఠము గాని సంస్కృతపదభూయిష్ఠము గాని, ఈభాషలు కొన్ని దారులయందు [illegible] నయిన భాషలు. [illegible] తక్కువైన ఎట్టిఆలోచనలనైన ను సులభముగాను, నిస్సంశయము గాను, స్పష్టతతో ను ప్రకాశింపజేయగలవు. వీనియందు దేశీయశబ్దము లును విస్తారముగా నున్నది. ఎట్టిభావములైనను, ఎట్టిక్రియావాచకములైనను ఈభాషను చెప్పవచ్చు ను. భావోద్రేకమునను, భక్త్యుద్రేకమునను అనేక ములైన గీతాపదములు ఇందుమూలమున వీటియందలి పుస్తకవాఙ్మయములు ఘనతవహించినవి.

రాజస్థాని

ఒక సముద్రభాగము [illegible] చోటులో సముద్ర దేశభాగముల [illegible] మొదటి మార్గము. రాజస్థాన్, సుజరాత్ భాగముల మధ్య దేశమునందు సముద్రమునకు పోయిన [illegible] గూర్చి [illegible]. [illegible] యందు రాజస్థానీకి ప్రధానము. ఈ దేశము అనేక చిన్నచిన్న రాజ్యములలోను, [illegible] ఉన్నవి. ఎట్టి భాగము [illegible] భాషలని చెప్పుదురు. గాని యనేక [illegible] [illegible]. ఇవి నాల్గు విధములు. దీనిని సామాన్యముగా [illegible]. [illegible] భాషలు [illegible] సంస్కృతము [illegible]. ఈ [illegible] దక్షిణమున [illegible] భాషలు [illegible] ప్రధానము కలదు. దీనియందు గాని, [illegible] [illegible] అనేక [illegible], భాషా [illegible] యున్నది. పశ్చిమమున మార్వాడీ యున్నది. ఇది [illegible]. ఇది, మార్వాడి [illegible], [illegible] దేశము [illegible]. [illegible] ఈ భాష [illegible] [illegible] ప్రధానముగా పొందినది. దీని పరిశీలించినచో రాజస్థానీభాషల [illegible] తెల్లమగును. [illegible] లిపి యొక విచిత్రముగా నుండును.

పంజాబీ

ఈ [illegible] రాజపుత్ర [illegible] [illegible] పంజా బులోని [illegible] [illegible] ప్రజ [illegible], [illegible] రాజపుత్రులు [illegible] యుండ [illegible]. అప్పుడు స్త్రీలను [illegible] తెలుగు భాషను [illegible]. అప్రదేశస్థ [illegible] ప్రత్యేక రూపమును పొందినది. గాని సొంపుగను [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] గ్రంథములు [illegible]. [illegible] గ్రంథములు భాషకు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] భాషలు [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (1) [illegible] [illegible] భాషా [illegible] (2) [illegible] [illegible] భాష [illegible]. పంజాబు సముద్రతీరమునందు [illegible]. [illegible] గాని వారిప్పుడు పంజాబీ మాటాడుచున్నారు.

గుజరాతీ

గుజరాతునకు మార్వాడునుండి దక్షిణముగా [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] సింధీ, మార్వాడునకు [illegible]

లేదు. మధ్యదేశభాషకు దగ్గరైనవాటిలో మిక్కిలి పశ్చిమమైనది గుజరాతీభాష. యీభాషకున్న వాఙ్మయము, (ప్రాంతీయభాషలైన, [illegible]) [illegible] కృత చిహ్నాలు స్పష్టముగా కనబడుతాయి. [illegible]

[illegible]

పంజాబీ

[illegible]

ఘూర్జరము [illegible] వ్యాపించియుండెను. [illegible] మధ్యదేశభాషచే ఆక్రమించబడినది. మధ్యదేశభాష [illegible]

[illegible]

హిందూస్థానీ

[illegible]

గాథలను వ్రాయుట కీభాషే వాడబడుచున్నది. దీని నిజమైన తావునందునే గాక, బిహారు మధ్యపరగణాల తూర్పునకు నున్న రాని ముసల్మానులవాడుకయందున్నది. ఔధుదేశస్థులు ఉద్యోగములకు దేశమంతటను వ్యాపించియున్నారు. వారితో వారిభాషనుకూడ వ్యాపింపజేయుచున్నారు. కలకత్తాయందున్ను, బొంబాయియందును యీభాష వినబడును. ఇండోఆర్యను సంహతిలోనైన ప్రస్తుతవాడుక భాషలందు జేరినందురు. దీనిలోనున్నంత వాఙ్మయము లేదు. తులసీదాసు జనులవాడుకభాష నివాస యోధ్యాప్రదేశమున్నంత సంస్కృత భూయిష్ఠముగాక, వాడుకభాషను చక్కగా మార్చినది. గోస్వామివారు పల్లెటూరివారు మాట్లాడు మాటలు, వారికి కూర్చిన గ్రంథములందలి పద్యముల ప్రసాదగుణముగలిగి మిక్కిలి శోభను వహించుచున్నవి. పల్లెటూరి వానికి కూడా తన దేశ వాఙ్మయము మిక్కిలి పరిచితమయినది. గొప్పగొప్ప కవుల పద్యములను వారు సూక్తులుగా మాటలందు చొప్పించుచుందురు. యీవిషయమున తెలుగువారు వేమనపద్యములను గాని, సుమతివారు పద్యములను గాని యింత సహజముగా వాడరు. యిప్పుడు ప్రభువులు హిందుస్తానీ నాదరించుటచేత యీభాషను కొద్దిమందే యూరపియను లభ్యసించుచున్నారు. గాని యిది రుచియెరిగిన వారెవరును దీనిని విడువరు. మధ్యపరగణాలయందు తూర్పుహిందీ మరాఠీలు కలిసినవి. మధ్య కొన్ని మిశ్రభాషారూపములుపొంది క్రమముగా తూర్పుహిందీ మరాఠీ యగునది. యీభాషయు బిహారీభాషయును పరాశ్రేభాషనుంచి తమకుగల భేదమును ప్రస్ఫుటముగా కలిగియుండలేదు. రెండు శేలసేల్లో కీయ అర్ధమాగధీ, మహారాష్ట్రీ ప్రాకృతములకుగల అన్యోన్యసంబంధము విదితమొందుచుండును. తూర్పుహిందీకి మూడు విశేషరూపములున్నవి. (1) ఔధుసంపలి అవధీ, (యిది ప్రమాణభాష) (2) బాఘేల్ఖండునందలి బఘేలీ (3) మధ్యపరగణాల తూర్పుభాగమందలి ఛత్తీస్గడీయును.

కాష్మీరీ

ప్రాంతభాషలు, వాయువ్యమండలివి, దక్షిణమండలివి, తూర్పుమండలివి యని మూడువిధములుగా యిదివరలో మనము విభజించియున్నాము. పట్టీవాడుదుము. ఇందులో వాయవ్యభాష యితరభాషలతో సంపర్కము లేకపోయిన, పిశాచ భాషల ఒత్తిడిచేతను, సాధారణ కట్టుబాట్లయందు తక్కువ రెండింటికలసి యున్నను స్వతంత్రముగా ప్రత్యేకరూపము దాల్చినది. కాష్మీరుదేశమునందలి కాష్మీరీ [illegible] మిక్కిలి [illegible] నున్నది. [illegible] భాషకు సంబంధించిన [illegible] దేశం పిశాచులు [illegible]

తెల్లి, తెంగ్రీ యను పదములు
[illegible]

మొదటి పొరకీనామాలు, కట్టుబాట్లున్ననూ, పశ్చిమ పంజాబు భాషయయిన లహందాకు సంబంధించిన రెండవభాష దీనికి రెండవ పొరగా వుండి మొదటి పొరను రూపుమాపినది. ఉచ్చారణలో కొన్ని యచ్చులుండుటచేతను, ఆయచ్చులచే కొన్ని సంధిమార్పులు కలుగుటచేతను కాష్మీరీ ఉచ్చరించుట, చదువుట, ఇంగ్లీషువలె కష్టము. ప్రాచీన వాఙ్మయము విస్తారముగా నున్నది. గాని దీనియందు పెక్కింటిని, అగపడు మాటలు విస్తారముగా నుండుటచేత 2, 3 శతాబ్దముల క్రిందట వ్రాయబడిన పుస్తకాలు యిప్పటివారికి బోధపడవు. మహమ్మదీయుల జనసంఖ్య హెచ్చు. కొందరు పండితులే పూర్వభాషను నిలిపియున్నారు. యీభాషకు రెండుమూడు విశేషరూపములున్నవి. అందులో ముఖ్యమైనది కిష్త్వారీ యనునది. (సశేషము)

పూసపాటిరాజుల యొక్క పూర్వోత్తరము

వారు గనుక యీయన యొక్క మంత్రాంగశక్తి లెస్సగా తెలిసివున్నారు గనుక ఆయన అవసానకాలమందు కొమాళ్లను పిలిపించి వీరు బుచ్చన్నగారి ఆలోచనప్రకారం విని ఆచరించదగినది. రాజ్యతంత్రములయందు ప్రవీణులైనా మీరు యౌవనులై వుంటారు కాబట్టి యీప్రకారం చెప్పివున్నారు గనుక తండ్రిగారి ప్రకారంగానే నడుపుకుంటూవచ్చినారు. అన్నదమ్ములిద్దరు మహాప్రాభవం కలిగివున్నప్పుడు యీయన చెప్పిన సలహా వృథ కాలు విని మైత్రి పొందేవారు. విజయనగరిపాలేవారిలో బుచ్చన్నగారి వంటి మంత్రాంగిన్ని బుద్ధికుశలుడు కలవారున్నారా లేరు.

ప్రభుత్వాన్ని కరస్థముచేసేందున యీయనవల్లనే చిన్నప్ప అన్యమంత్రాంగాలు వినేదిలేదు. పోగా పోక పెద విజయరామరాజుగారు యీయన సలహా గ్రహించక విజయ తనమనస్సుప్రకారం విచారించిరా ఆటంకం కలగలేదుగాని బుచ్చన్నగారిమాట వేరొక ద్యోదిలేదు గనుక యీయన ఆలోచన యోగ్యత తెలిసి యీయనను దైవస్వరూపంగా భావించి రాజ్యాం చేస్తూ ముందర నారాయణపట్నం వీరిదికి దండుపో త్రిపోవలేని అనుద్ధసమ్మధుడై ముందర తమ తాలూకు సర్దారులు సాగినారాయణరాజు వగైరాలకు సైన్యసమేతంగా శలవిచ్చినారు వారు నారాయణపట్నం వెళ్లేదానికి బొబ్బిలి దేశంమీదుగా మార్గంగనుక బొబ్బిలివారికి పూసపాటివారికి బద్ధవైరత్వం అయినందున రాజావారిపంజా మాదేశంలో కుండా రానిచ్చేమా అని బొబ్బిలివారు సైన్యయుక్తంగా వచ్చి అడ్డంతగిలి పోనియ్యక కొట్టినారు. అప్పుడు బొబ్బిలివారి [illegible] లేక విజయరామరాజు మేము మార్గంపట్టుకు పోతూవుంటె మీరు నిమిత్యంలేనిది యీసరిహద్దమాకు అడ్డంతగిలి రాకుండా కొట్టినారు గదా మంచిది వాకంతంలో తేటవుంటె యున్నటి వైనా మీసంస్థానం, పుచ్చుకొక పోయ్యేనా అని ప్రమాణకపోతే నాపేరు విజయరామరాజు కాదని శపథాలుపలికినారు. ఆమాటలు నాయుడు వి…

తండ్రిగారు ప్రతిజ్ఞలుచేసి యీమాత్రంకలుగుండిరా గ… మీరు అంతమాత్రం జయించి పేట్టారు. యిదిగా… మీరు మామీదకి వచ్చేపర్యంతకు అంత్యకాలాంకి రాని రారు. మీతండ్రిగారున్నా తీరా అంత్యకాలానము సంస్థానం మీదకివచ్చినను బ్రతికినారు కారు. అటుగనే నే మూకున్న కాలప్రమాణం అయినా మాసంస్థానం మీదకి వస్తారు పౌరుషముని … పంపించినారు. వారికి వీరికి విరోధం పుట్టేదానవలనే ఆరంభం అప్పుడు రాజాగారు ఆ యుద్ధంమూని మార్గాల నాలుగండ యీకొండమన్నాలు చేయదస్తూలో చెప్పివుగా క్షేమకమునిర్ణయం చేయించుకుని తమతో నలభై… కి లడాయికి పోయినా యీయుద్ధయు … ముందర పోరోలవ నడిపించాగున కనాకపద్యకున… రిరసాదా తిమురు… శృంగవరపుకోట సంస్థానపులు కాశీపతిరాజుగారు వారిగడీలమీద … డిచేసి వున్నప్పుడు మార్గాల తిరగభూపతి … కొలుగొండ మల్లుభూపతిగారున్ను కాశీపతిరాజుగారు గార్కి అంతరంగంగావుండి పూసపాటివారికిన్ని యిష్టంగావుండి అక్కడివారి ఆలోచనలు విచారిస్తూ రాజాగారికిమయ్యాం కాశీపతిరాజుగారికి తెలియచేస్తూ వుండేవారు యీసంగతి పెదవిజయరామరాజుగారికి తెలిసి యీయుద్ధము జయించడం తెలుపయిచ్చి వెళ్లుమని తమసైన్యంతో పదిహేను దినములు కాశీపతిరాజుగారిమీద … చేసి యుద్ధముగావించి అతిఘోరంగా యుద్ధంచేసి విజయరామరాజు ప్రభువు శృంగవరపుకోట సాధించి కోటలో తనరాజ్యం చేస్తూ తిరుగా … ప్రవేశించినారు. తదనంతరం కాశీపతిరాజుగారు కాశీపురంలో ప్రవేశించి పిమ్మట చేసినారు. యిక్కడ …

శ్రీ పూసపాటివారి దివాను బ్రహ్మశ్రీ బుచ్చన్నగారు. కాశీపతిరాజుగారి … మల్లభూపతి యిద్దరు జగందార్లు … యిష్టంగా వున్నటు గావుండి వారి … తెలియజేసేదానికి ఒక దొంగతనాన్ని అంతరంగంగా

కాశీపతిరాజు వ్రాయించినట్లు గాప్రాయించి పైవారమే మందేహముతీరదగాదా? ఫ్రాన్సువారికి వారితో మీరు యిష్టంగా వుండిన్ని మాకు సహాయము చేసినారు గనుక మీ యొక్క ఖరవసాదానా యొక్క మీరు వున్నమాట్లు కు మంచోలచేయుండినారు. మీరు యిప్పుడు లేనిచో తీరులో అటువంటివారి మాసవస్థానం చేయుంది. అనిన్ని ఉత్తరం వ్రాయించినారు. యీ ఉత్తరం సింగభూపతి మల్లుభూపతిగార్లు మానుకొని మనకుం తెలియక తమయాస్థానుని యీమాటలు బయలుపర్చవద్దు. ఉత్తరాలున్ను వ్రాయించవద్దు. యిన్నిటికి అయినామీకు మేము మాకు మీరు సహాయముగా వుండవలసిన వారం యీమాటలు మనమున్ను మనస్సే సాక్షిగా వుండవలసినదిగాని యికనేమి శ్రేయం రాసేదిని అంతరంగమాటలు ఈ ఉత్తరం వారి రహస్యంగా యిస్తేమని యిచ్చేసరకు ఆ ఉత్తరం యిచ్చిన్న గారి మనుష్యులు తెచ్చియిచ్చినారు. అప్పుడు ఆ ఉత్తరం మూడగా వారియందుల యావత్తు బయలుపడ్డది గనుక యీ ఉత్తరం యిచ్చిన్నగారు రాజుగారికి అగప్పడంతోనే వారి ఫిరూతీ వారివారి స్థానికి విస్తావముగా చెప్పించి వంన్ని యిచ్చిన్న ప్రతి కూడా చాల వాల్చ్వ్యపడి సింగభూపతి మల్లుభూపతి వారిమీద వారు ఆగ్రహం వచ్చి యీసంవందు దండెత్తిపోయి విరకడిలు పోధంటి కోట్లలో ధాన్యం చేసికొని వీరినిపట్టి ఖయిదు చేయించక పోతినాం నా పేరు విజయరామరాజు కాదని ప్రతిజ్ఞ చేసినారు. సరదాలంతా మనం మంకావు నేయించుమని వాయింయిచ్చేసరకు అప్పుడు వీరిదివాను బుల్రాజున్నగారు విజయరామరాజుగారితో చెప్పిన సంగతి యీసమయంలో శృంగవరపుకోటపరమస్థానంవారికి దయచేసియిచ్చివారి ఫిరూతీ లేఖింపా చేసుకొని మరీమంత్రం యెక్కడికీయినా యుద్ధాలకు పోవలెను. అటువంటి నిశ్చింతలని మనవిచేసిరన్న అంతటికాంతంవహించి మందిని కాశీపురంలో కాశీపతిరాజుగారు వుండేగా పిలువించి యికమీద ఫిరూతీ చేయ్యకుండా ఖరారు చేస్కుని కథపాకట్టుకు నివిశేయము యెక్కడికీ యుద్ధానికి పోయినా తమతో కుంపు కొరకం వచ్చేటట్టుగా నిర్ణయం చేసుకుని వారి దేశం తిరిగి వారి అధీనం చేసి సహాయసంపూర్ణంగా సెలవు యిచ్చి పంపించినారు. అటువంటి విజయరామరాజు 8 దినములు ముందు యిచ్చుకొన్న కుర్చీ మీరు బక్షీఅయిన నారాయణరాజుగారిని పంపించే పోకరు ఆ ఉన్నపోయి మాన్యాలంకారంగా దిల్లీలో వుయ్యూం మీరు నూరు వర్ణం సహాయ్యంగా వచ్చి కాశీపతిరాజుగారికి తొమ్మిదియిచ్చినారు. యేమి తాత్కాలిక మారాజుగారికి మీయందు కోపం వచ్చింది మీరు విజయరామరాజుగారి సముఖానకు పోయి మాట్లాడుకొని రావలెను. దేశానికి నూనెరేశం జప్తీచేసుకుంటామని నారాయణరాజు చెప్పి పంపినందుకు ఆమాటలకు సమ్మతించి వీరు లక్ష్యపెట్టినారు కాదు గనుక్కు అంతట తమ ఖానందులయిన విజయరామరాజుగారు పేరను స్వాదీర్గంవుండి ఈ ఉత్తరం వ్రాయించి పంపించినారు. యీ వాక్యానికి రాజుగారు వినితిరిగి ఆశ్చర్యగా వున్న పండాలంచి యావత్తు తీస్కొని బుర్రాబుచ్చన్న సమేతం గా తరలి రాతోగా తేవ వచ్చి స్వాదీనంద వారాయణరాజును కలుసుకొని అనాటి బట్టేకి గోలకొండకు నారాయణరాజును కొంత కుమ్మందిరాజులను కొన్నిసెరంగాలు మొదలైనవి పంపించి తమయున్న యిచ్చిన్నగారున్ను మొర్తంమీద మూట్లు సిచేసి వారికి యెవరూ సర్వతరాపులు వక మహాద్వయం కెంపుకోటలు కొట్టి చేయించినారు. అప్పుడు సింగభూపతి అనే నాయుడు సోముభూపతి మొదలయిన వాళ్లు ఈ పాలేగారలలో వుండువని వడుగు కోటల మొదలైన గ్రామాల్లోకి వచ్చి ఫిరూతీ చేసి దోచుకు పోతూ వచ్చినారు. పూసపాటివారి ఘనుడు వచ్చి యెక్కడెక్కడికి వుండి అవినీతులందు వుద కంచెకులలో నేమి వర్షంలో నేమి వర్తకులు వచ్చేటట్టుగా మన్నించి మందుకలిపి పాదుర్యోగాను. రాజుగారు మనుష్యులు యీపూర్వోత్తరం తెలియక అవుడిక పానం చేసినారు. ఆ సీట్లు తొంగడానకు పాదకంవతె

వుం చేసి. తొగతొగపములోనే చతుర్వర్ణా[illegible]ము [illegible]వి గనుక యీప్రకారం రాజుగారి శిక్షింద యొక్క దేక్కడబాడా వృన్నవాండ్లు యీవదిత్వరాం [illegible] కిలా ఒక విషంవి అంతా పొంపిపోయి [illegible] యీతీర్మానమ్ముంపగా ఆజమీ[illegible] [illegible] యించి ఏకీగారి చేస్తూ అ[illegible]యుకు దో[illegible] [illegible] న్యాలమీద ప్రవేశిస్తూ వుంచేవారు, అసవు[illegible] రాజుగారిపరం [illegible] రెండు వేలకు సమ[illegible] కిన్ని [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] అప్పుడు [illegible] జమీం[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] వాయుంచి పంపించి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] గ్రామాలవారికి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నవాబులు అయ్యేవి. [illegible] [illegible] వ్రాయించాలను [illegible] [illegible] కొల్లా [illegible] [illegible] [illegible] పంటులుపంపి అయితే వేల [illegible] ఫలప్రాప్తి అవుతూవచ్చి నది. యిది [illegible] ప్రయాసపడి సంపాదించిన [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] సాధించి [illegible] కూడా తమరు చెప్పినట్లు వి[illegible] చేసుకుని [illegible] [illegible] వేయగపచేసి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] వహించుకుని [illegible] [illegible] [illegible] యిచ్చేటట్లుగా నొప్పించుకొని వారిని తగ్గిస్థలంలో ప్రవేశింపచేసినారు. వారికి జమీందారీ వున్నందువల్ల ప్రతిష్టమాత్రమే [illegible] [illegible] [illegible] కాలంలో వారమునవ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] పాటివారు వారికి [illegible] [illegible] [illegible] దాఖలు చేసుకున్నారు. యీపూసపాటి జమీందారునికి [illegible] వేల సిబ్బందీగోల్కొండ. అంతటినుంచి విజయరామరాజు జమీం[illegible] విస్తారంగా [illegible] చెయ్యటానికి సిబ్బందీవుంచుకొని తరిమ్యాచుకొనే చేసుకున్నారు.

యీప్రకారం [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] యీ [illegible] [illegible] గోలకొండ [illegible] అందుకు రాజుగారు మీరు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] సంతోషించి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] వారు. యీప్రకారం విజయరామరాజుగారు [illegible] [illegible] చేసుకుని [illegible] [illegible] వచ్చి తమయొక్క స్థానం ప్రవేశించినారు

యీప్రకారం [illegible] [illegible] జమీందార్ల [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] పంపించి వారితో [illegible] మొదలయ్యిన [illegible] [illegible] [illegible] పంపించి, తను [illegible] [illegible] శ్రీపీరఘుపతిరాజు పూసపాటి విజయరామరాజు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

పర్గణాలకు జాగీరుక్రిందున్ను యిప్పించుకున్నారు. పాదుశహావారు యీసామాను యావత్తు చూచి బహు సంతోషపడి తమదగ్గిరనుంచి వెళ్లిన ఫవుజుదారులు సర్కారులలోవుంటే నిమాని వస్తువులు యివరూ పంపించలేదు. యిక్కడివి వారిఖుస్బులకే సరిపోతుంది విజయరామరాజుగారి సాటివారు యెవరూ లేరని నిండా సంతోషించి మీరు పంపించిన వకీళ్లకు చాలా బహుమానంచేసి ఖాతర్ జమాతోటి వుండండి మీకు వచ్చిన భయంలేదని శెలవుదయచేసి పంపించినారు. ఆసమయమందు వకీళ్లు మనవిచేసుకున్నదేమంటే యిక్కడనుంచి వచ్చిన ఫవుజుదారులు మమ్మున బహుగ్రాష్టుచేస్తారు. మేము మీఆజ్ఞకు తప్పనడిచినట్టుగా తమసముఖానకు వారు వ్రాసుకుంటే తమ చిత్తానకు తోచబడుతుంది అని నవాబువారి సముఖమున మనవి చేసుకునే వరకు నవాబువారువిని మాకు నవాబులు వ్రాసినా ఫవుజుదారులు వ్రాసినా వారి వ్రాతలు వారిమాటలు మాకు ఖాతరుజమాలేదు. మీవిషయం అయిమాత్రం మనస్సులు యేవత్తుకు మునుపే శెలవిచ్చినాము. సుఖంగా సాధించుకొని రాజ్యంచేసుకుంటూ మాజమాబందీకట్టి ఋషువంటి సీమానివస్తువులు పంపిస్తూ మా అనుగ్రహాని సంపాదించుకోమ్మని మనవిశెలవిచ్చినారు. గనుక శెలవుతీసుకుని అక్కడనుంచి రాజుగారి సముఖానకు వచ్చి యీవృత్తాంతమున్ను పాకంవారి సముఖమందు జరిగినది శ్రీ...పర్చేరకు అపారసంతోషమున బొంది వకీలు అప్పాజీరాయుడికి చాలా బహుమానములు చేసినారు. అటుతరువాతను మరిరెండు నెలలకు కుమిలికోటనుంచి పశ్చిమంగా నడిచి వచ్చి బోగాపురం పర్గణాలో చెరకాడే గ్రామం వుండగా అక్కడ అడవి బహువిస్తారంది వుండేదమున్ను పెలికిమల్లకోటకు దగ్గరవుండడమున్ను కూర్మానదిపున కోటపెట్టినట్టు కొండలున్ను వృత్తిరం కోశెడుదూరాన వుపద్రవమయిన వెలగాడ పర్వతం యీమధ్య వూటగడ్డ యింతమూరం అడివి యిందుక్రి పశ్చిమం దేవుపల్లికోట అక్కడనుంచి మాన్యం యిర

తిబందోబస్తు అయినస్థలం లేదనివిచారించి అక్కడ కోట పెట్టించే టప్పుడు విజయసం॥ విజయరామరాజుఅన్న పేరువున్నది గనుక విజయనగరం అని పేరుపెట్టి రాతికోట పెట్టి ... గ్రామములకువిజయనగరం అందు మనుష్యులు న ... సాదాను అన్నాలంకాదు పూర్చుట్టు స్థానం అనేకగా వుండడంవల్లను పెద్దపులులు చాలా వున్నవి గనుక నున్నవో కానొక సమయమందు మైళ్లకున్ను ఏలదాయి తంస్తమయితే యీపెలిమల్లగారనుంచి పారిపోవచ్చును. అనివిచారించి కుమిలికోటలోనుంచి శ్రీలు వెడలయ్యినారు. శాపదానకు ముహూర్తం పెట్టిమని శెలవిచ్చినారు. ఆసమయంలో గృహం శకితించినది గనుకయిదే మరిమంచి సుముహూర్తమని సంతోషించి ముహూర్తం పెట్టి మరినాలుగు దినములకు శ్రీకాలత్త్యస్థలుసమేతం సకలసన్నాహములతోనున్నా రాజుగారు కుమిలినుంచి విజయనగరంకోటకు ప్రవేశించినారు. యిప్పుడు బ్రాహ్మణోత్తములకు మాన్యాలున్ను భూదాన గోదానహిరణ్యదానమున్ను శ్రోత్రియాలు అగ్రహారాలు మొదలైనవి యిచ్చి అనేక బ్రాహ్మణభోజనం చేయించి దొరవారికి బహుమానములు యిచ్చి యీప్రకారంమహోత్సవం జరిగించినారు. వా ఖుశ్బుదివాను అయినబుర్రాబుచ్చన్నగారికి తోడు వొరుగా కాలోపాదిలాం అనేగ్రామం మొఖాసాయిచ్చినారు యీతీరున సకలసంతోషములతో మన్న విజయనగరంకోటలోనుండి రాజ్యంచేస్తూవుండి కొన్నిదినాలకు బొబ్బిలివారిగడివిమీదికి లడాయికి పోవలెనని తమ సైన్యంయావత్తు తయారుచేసుకుని లోతుక్కుల పాతగాండ్లనున్ను వారివారి రాణువతో రమ్మని శెలవుచేసి పిలిపించి జరాబస్తుఫవుజును తీసుక్కునికిరంగులు మొదలయినవి తెప్పించియుంచుకుని సకల సంగతులతోనున్ను బొబ్బిలిమీదికి పాదయాత్రరవారున్ను భుజపరాక్రమముగల వారున్ను రంగారావులు పించుకున్నారు గనుక తమసురివాలులతో సైన్యయుక్తంగా రాజువారితో లడాయికిపోరశక్త్లేనిగనక

పూర్వవాసనలు

[సిహెచ్. ... సత్యనారాయణమూర్తి గారు]

[illegible]

*   *   *

[illegible]

*   *   *

[illegible]

*   *   *

[illegible]

*   *   *

[illegible]

*   *   *

[illegible]

తుంపురు రసమాత్యాపన్నీటఁ దూగఁజేసి
అలలమంద్రధ్వానంబున హారతిచ్చి
స్వాగతంబు నొసంగటీ భవ్యతటిని

* * *

భావనలపైని భావనల్ ప్రబలియాడ
నిష్ఫలసమాప్తి నొందిన నేటిరీతి
సఫలసమాప్తి యగు నాటి సంగతులును
కలితహృదయంబు చెయిపట్టి కలచివేయు
అయిననాడును నేడు నేకాను సరసి॥

గౌతమీతటి మెలమెల్లఁగదలుచుండె
గౌతమీ! యిట్టి నిశ్చింత గతిని బోకు
వృత్తు చెన్నింటి నగవితో ప్రియవధూటి
ఆంధ్రమాతను భిరుత్రము లాలకింతొ॥

కీర్తిశేషులైన రావుబహద్దర్

కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారి కవులచరిత్ర

ప్రథమభాగమునందుదహరింపబడిన ఆంధ్రకవులు—కాలసూచి. క్రీస్తవాబ్దములు

[జి. వి. రాఘవరావు బి. ఏ. గారు]

1	నన్నయభట్టు	...	...	1030	—	1060
2	నారాయణభట్టు	...	...	,,	—	,,
3	పావులూరి మల్లన	...	...	,,	—	,,
4	కవిరాక్షసుడు	...	...	1125	—	1150
5	ప్రతాపరుద్రుడు 1	...	...	1140	—	1196
6	గామేశ్వరకవి	...	...	1150	—	,,
7	నన్నెచోడుడు	...	...	1160	—	1170
8	పాల్కురికి సోమనాథుడు	...	...	1200	—	,,
9	మంత్రిభాస్కరుడు	...	...	1200	—	,,
10	కేతనమంత్రి	...	...	1230	—	40
11	కవిభల్లటుడు	...	...	1230	—	40
12	రంగనాథుడు	...	...	1230	—	40
13	శానవిభుడు	...	...	1250.		
14	ఏకలరాజు					
15	అథర్వణాచార్యుడు	...	...	1250.		
16	తిక్కనసోమయాజి	...	...	1250	—	60
17	కేతన	...	...	1260	—	1270
18	బద్దెన	...		1261.		

19	బయ్యనమంత్రి (అనంతామాత్యుని పితామహుడు)	1270.
20	మారన	1380 — 90
21	మంచన	1300.
22	ఎఱ్ఱాప్రెగడ	1320 — 50
23	విన్నకోట పెద్దన	1320 — 50
24	హుళక్కి భాస్కరుడు	1330.
25	కుమార రుద్రదేవుడు	,,
26	మల్లికార్జునభట్టు	,,
27	అయ్యలార్యుడు	?
28	వేములవాడ భీమకవి	1350.
29	చిమ్మపూడి అమరేశ్వరుడు... ...	1350.
30	నాచనసోమనాథుడు	1370.
31	రావిపాటి తిప్పన్న	1380.
32	శ్రీనాథుడు	1390 — 1430
33	జక్కన	1410 — 20
34	సింగన	1420.
35	వినుకొండ వల్లభరాయుడు... ...	1420.
36	బమ్మెర పోతరాజు	1420 — 1440
37	అనంతామాత్యుడు	1434.
38	నిశ్శంక కొమ్మన	1435.
39	దగ్గుపల్లి దుగ్గయ్య	1440.
40	గౌరనమంత్రి	1440 — 1450
41	భైరవకవి	1450 — 1460
42	వెన్నెలకంటి సూరన్న	1460 — 1480
43	నంది మల్లయ్య }	1470 — 1480
44	ఘంట సింగయ్య }	
45	దూబగుంట నారాయణకవి... ...	1470 — 1480
46	పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరన్న	1480 — 1500
47	ఫణిభట్టు	1480 — 1500
48	మనుమంచి భట్టు	1480 — 1500

చక్రిస్తవము

[కీర్తిశేషులైన బుద్ధవరపు చిన్నకొమరరాజు పంతులుగారు]

శ్రీకంఠ మిత్ర వాసవ
శీకర నీరజనేత్ర శ్రీధర హరి యీ
క్ష్వాకు కులాంబుధిచంద్రా!
నీకరుణను నన్ను గనుము నిరతము చక్రీ!

కొలుతున్ [illegible] పవమానుల
గొలుతున్ మాయమ్మలచ్ఛి గొమ్మను గూర్మిన్
గొలిచెదను వైనతేయుని
గొలిచెద తపకింకరులను గురుగుణ చక్రీ!

నారద పరాశరవ్యాసుల
గూరిమితో వెంటనాడిని గోర్కులు దీరన్
ధీరుని [illegible] పెద
ధీరత్వంబునను గొలుతు ధీనిధి చక్రీ!

చిత్రమగు నీ చరిత్రలు
స్తోత్రము జేసితిని మిగుల సొంపుగ నేర్పున్
ధాత్రిని నను గరుణింపవె
ధాత్రీమాతా కళత్ర ధాతా చక్రీ!

ఒకరసుడవు గామరుపై
దశముఖు విహరించి మిగుల ధర్మంబొప్పన్
దిశలెల్లఁ బొగడ సుగుణుడు
కుశలము జేకూర్చువట్టి గురుగుణ చక్రీ!

సరగున కరి మొఱవిని నీ
యరిచే మకరిని వధించి యార్తిదయతో డన్
కరిగాచిన గావవె శ్రీ
కర [illegible] చక్రీ!

ఘనమము జనము [illegible] దేవకి
కడుపున జనియించి [illegible]
[illegible]
[illegible] చక్రీ!

అందంబగు [illegible]
ద్వంద్వంబును [illegible]
నందనుగా [illegible]
మందరధర [illegible] చక్రీ!

దీర్ఘపరిశ్ర

[ఉమర్ అలీషా కవిగారు]

[illegible] దీర్ఘ[illegible] అనేక [illegible] మహారాజు [illegible] దేశదేశములనుండి [illegible] శాస్త్రములు చదివించి పంపుచుండెను [illegible] దిశలను వ్యాపించినవి [illegible]

అట్టియెడ [illegible] మహాసభయందు [illegible] వ్యాఖ్యానములు [illegible] మాటలు [illegible]

[illegible] మిత్రుడా! [illegible]

[illegible] మిత్రుడా! నీవన్నది [illegible] మాటలాడలేక [illegible] చేయుచుండెను. మాటిరేమంటివా

ఇది మతాంతర విషయము. కేవల వదినవిభా వ. ఇందు సత్యాది ధాతుస్వరూప నిరూపణమూ నల్పకర్మము గాని వ్యాకరణనామములు ఛందోలంకారములు గ్రామ్యములు గ్రాంథికములు విశ్వమిత్రములు అని గుణించక తగుదానిని చేసేని చెప్ప బోయినది సరకారివారిచేత చిక్కుపడి యవమానము నొందవలసిన గతిపట్టును. దానిమననున్నవారు తేని విభాగము గూర్చి బలవంతముగా చెప్పిపెట్టెదనని.

తే॥ గీ॥ సవమువాసివరము నొన్నతి । ద్విపదమువసని
నాదిసంగతులను జెప్పి । తెంపోని
గాథలను ద్రవిడవిధముల । గాదుకంటె
మిన్న యుండుట తెలిసి । తెన్నుగాడ

వ॥ ఎట్లనిన

మ॥ ఒకవాడొకట్టిచేసి * గోత్రనామముల నెంతో
ప్రీతితో సుతి సూ
లక మేలింక దిగంగట్టి యుండెడు సతడు
గ్రాబోందు నామంబు బో
యికముల్ దేవుండు నందు వారెల్లడేలనిక
హెచ్చరించి నామనామముల్
చెక్కలించక దిగంగొట్టి నోగలుదుఖ
పుత్రాంకుండై నిల్చునన్॥

తే॥ గీ॥ తెనుగు కవ్వులగాను తే । తెల్పినట్టి
విద్య సమ్మతవాక్యముల్ । నేయుందట్టి
కృషము తెలుపదు; కలముతో । వివరములను
వ్రాయుడు సేస్తు సుతీతో । వేయుదేను॥

ఆ॥ వె॥ కాన నవ్వునీవు కవిసంఘమ్ము నొప్పని
బాధపెట్టినంత । దాని నొగ
బాధ జన్మ జన్మ । నిర్గతమను కట్టి
కుమృపుసున్నటింపు । సుమృపనును

వ॥ వివరింపుల

మ॥ అగునో లేక న్యాయమ్ము లయ్యెను మా
యుక్తేము నూహించి త
న్నుగవవ్ బన్నితో యుక్తము నిపెలుగ ని
ము [illegible] నిపు వాక్యములు వే
యంక జెంపుము విగు నానిక్యసా
ధ్యంబ కిర్పునిపించుము
ము గళంబులో గారి [illegible] నమునున్
మూర్ఖుల్ నిక్కముగ [illegible]

తే॥ గీ॥ సుచరిత్రగాంచి । యేను శ్వేతవిద్య
శెరినట్టి బలుక । నేర్పుగ తి
నా నిపుణ్యమునందు । బట్టినారింగామె
దుర్భగము బలుకు బట్టి । వలదనను

ఉ॥ ఈగతి దేవ దానవుల
రెంటిని సాగనికోక మూర్ఖ ది
వ్యాధికము ప్రపంచము
వ్యాప్తము సేయువలెను విశేషణ
లోకగమోక్షపోక బుధ
లోకము మెచ్చగ సత్పురత్రముల్
బాగుగ నేర్చి చెప్పదగు
బంధుగ వ్యాప్తి నాను యుక్తులతోన్
(అని సమాధానము చెప్పెను.)

ఆయుర్వేద ప్రశంస

[బుద్ధవరపు పట్టాభిరామయ్యగారు]

సీ. జనియించె నెవ్వాని సర్వగుణాన్వయా
భారతి దేవి గర్భంబునందు,
పరిపవిత్ర వేదంబు ప్రాచీన బుధులకు
వ్యక్తికి జ్ఞాన సంవేద్యమగుచు,
ప్రథిత శాఖల వేదంబు వైద్యశాస్త్రాత్మక
ముగ్ధాలయాంబుధి మునియేటందు,
కీర్తిగాంచె నెసగదు కీర్తి సముదాయము
లోకంబులన్ని టిలోన గాదు,
అతిను అల్లోకహితుండు మహాత్ముకర్షకుడు
వేలుపు దేవనాదుల దక్షుల శాస్త్రార్థసార,
భూగతకాలక స్వస్థానప్రతిభు, పుణ్య
ధాము గొలుతును ధన్వంతరి మహర్షి.

సీ. కాయచికిత్సకు కల్పకమునవనొప్పు
చరక సంహిత ప్రసిద్ధము వహించ;
శస్త్రచికిత్సను సర్వగతులను దెల్పు
సుశ్రుత సంహిత శాసనమవ,
శాస్త్రనామ్నయమున్ దక్షుగా తెల్పుచు
శస్త్రాంగన్యాసమునందు వరకు తెలుపుచు,
రోగనిదానము రూపున దెల్పు, మా
ధవ నిదానంబును బలుకు తెలుపు,

---

* గోత్రనామము = కాలిబొందనగు వేయును నివుప నాయము

కాని యాంగ్లేయ వైద్యమీ ఘనమటంచు
మాకదు శాస్త్రాల నిరసింప వేటుకదియు,
ఎదుట సిద్ధాన్నముండగ నేవగించి
భిక్షకు మదోప్ర మూర్ఖునివిధము నకట!
సీ. యజ్ఞపురుషుని తల యవని (బడ్డ్యచయుపు
దౌత్యావితనైపుణి వతికెవట్లు,
తెక్కలయినవాడై విరిగిన కాలును
తీసి వేరొండు సంధించినట్లు,
కన్నుబోయిన వేరు కన్నును గొనివచ్చి
మహిమతో దాని నమర్చినట్లు,
చ్యవన ఋషీశ్వరు జావవృద్ధునుకేసి
యౌవనుంగాజేసి నటులదేదొ
సిద్ధివిధము గొల్పనే యుట్లు వేదములను
అశ్వినీదేవతలు చేసినట్టికృతులు,
వినివయుంటిరె? నేటి కాపిమయములను
విస్మరింగాని చెడితిమి వివిధగతుల!
సీ. వత్సరంబున కొకపరి చేరి మీర లు
పన్యాసములనీయ ఫలముకలదె?
ఏడాదికొకసారి హీనముగ విందుల
గుడిచినంతనె కోర్కెలెవియు నెర్వె?
బహుధనవ్యయమున పలుసభంబులు లెంక
రించినంతనె లాభమింతగలదె?
జయప్రదంబుగ సాగె సభయంచు పత్రికల్
చాటించిన ఫలమింత నెగడునయ్య?
ఈ చిత్ర వైద్యాలయంబుల నుంచి పెక్కు
స్థలములందున, నభిమాన ధనులు ధనము
కొసగ వైద్యులు పాలించుచుండవలయు
అటులగాకున్న సభల కర్థంబె లేదు.

సీ. ఆంధ్రంబునొందని యట్టి సంస్కృత వైద్య
శాస్త్రగ్రంథములను తెల్గు సేయుప్రయోకటి,
అఖిలదేశజనాళి కందుబాటుగ వైద్య
శాలల స్థాపన సలుపు టొకటి,
ఉదువజను లుకాని యాంగ్లేయ వైద్యము
శాస్త్రరీతులుగ నేర్పు టొకటి,
తెలిసి యితరుల శాస్త్రముల నెల్ల వానిలో
గల మంచి నెంచు చేయుటొకటి,
సాధ్యమైనంత నాటిను స్వదేశ్యపరుల
కిమ్ము మందులు దేశీయ యాత్మ
దింపులను వాని నాణ్యంత నిర్మించుట
యంత తనోదార వైద్యశేఖరులుమీరు.
సీ. శాస్త్రగర్భులనల్ల జనులకెల్ల పండితుల్
కలహించుచుంటె మేమె ఘనుల మనుచు?
చక్కని పల్కులు సత్యాన్వేషమై పల్కు
దనుగాని యుక్తితో నడుగదగునె?
సాధు తాపసవంశ సంభూతులరు మీరు
క్రోధంబునూపగా నూడవయ్య?
అఖిల శిష్టులు వైద్యమాత్మ నుచూపు
పరిశోధనము చేయు వరల కేల?
ఇతర విషయంబులందు మీకెట్టులున్న
ప్రాణ సంబంధమౌనట్టి వైద్యమందు
ఐకమత్యము లేదయె నాయుర్వేదులార!
ధర్మవిదులార! వైద్యమాన్యులార.
కం. వేదంబులతో దులతూగు
వేదము తలపోయ నాయుర్వేదము నాయంర్
వేదము సుఖజీవ ప్ర
సాదము మీకిమ్ము సర్వసౌఖ్యము లెప్పుడున్.

పూర్వాధునికాంధ్ర వైద్యులు

[వత్సవ్రోలు రాధామాధవరావుగారు]

"శరీరమాద్యం ఖలుధర్మసాధనం" అని యున్నది. యిట్టిశరీరమును సదా రక్షించుకొనుటకు వైద్యము కావలెనని యున్నది — అందుచేనే "వైద్యోనారాయణోహరిః" అని వ్రాసియున్నారు. పంచభూతాత్మకమైన దేహము-స్వాస్థ్యంకై మేదో మజ్జాస్థి శుక్ర మగు నీశరీరము సదా బహురోగభూయిష్టమైన దని వేరుగ చెప్పవలసియున్నదా? కావుననే "పూర్వజన్మకృతంపాపం వ్యాధిరూపేణబాధతే. తచ్ఛాంతిరౌషధైర్దానైః కృతహోమజపాదిభిః" అని వ్రాయబడినది. కావున శరీరమునకు రోగములు కలుగుటయును దానికి తగిన చికిత్సలు నౌషధాదులచే తచ్ఛాంతి యొనర్చుటయును లోకాచారమై యున్నది. కావున ముఖ్యముగా దేహారోగ్యమునకు మూలకారణమగు వైద్యము-సర్వశాస్త్రములకును శిరోమణియై వన్నెగన్నించుచు

మున్నది. కనుక నే "వైద్యంపర్యాప్త విద్యా విధిమాత్ర శరణం ప్రాణసంప్రీతివాయ" శ్రేష్ఠమైన వైద్యము ప్రాణరక్షణాధారమైనది కావున. నారి చేయువారును. "ఔషధాదులచే రోగనివారణలను చేయువారు వైద్యులు, కవులు అని చెప్పుటకు వైద్యనిలకుడు"

శ్లో॥ గురోర్ధీత శ్రీ వైద్యవిద్యః ప్రియోపమః లోకకుశలక్రియాసు [illegible] కృపావాన్‌ సిద్ధౌషధి కారీక్షమశ్చ [illegible] అనగా గురువుల యొద్ద [illegible] శాస్త్రము నభ్యసించినవాడును; రోగముల [illegible] రోగనిదానము తెలిసినవాడును; దేశకాల పాత్రములను [illegible] చికిత్సలజేయువాడును ముఖ్యము [illegible] కలవాడును కేవలధనముకొఱకే వైద్యము చేయక [illegible] ప్రజాసేవకై చేయువాడును ముక్తిని [illegible] వినయముగ రోగులయందు సదా దయగలవాడును వైద్యుండు. వాడే వైద్యుడు. అట్టి ప్రాణులకు రోగచికిత్సజేయుట కర్హుడు. అని చికిత్సాసారమున వ్రాసియున్నారు. కావున పూర్వకాలమున మన ఆంధ్రులలో నట్టి గుణములు కల మహావైద్యులుండెడివారు. వారు నాడీజ్ఞానమునందే గాక [illegible] స్వరమును బట్టి కూడ రోగనిదానము [illegible] రోగశాంతి జేయుచుండెడివారు. వీరే రాజవైద్యులు. "పూర్వము నరుడు వ్రాసిన [illegible] తమ్ము [illegible] ధముగా [illegible] ప్రతిసత్వర గుణము కలుగజేయు మందులు [illegible] పూర్వము ఉండెడివారని మనము వినుచున్నాము. వారిలో చాలమంది రోగములనుండి నివృత్తి [illegible] కలిగించెడి [illegible] యుండెడివారు. లోహాదుల శుద్ధి [illegible] భస్మములను, పూర్వీకులు [illegible] గుళికలను, [illegible] లేహ్యములను, కషాయములను, రసాయనములు మున్నగునవి [illegible] మిగుల నైపుణ్యముపహించి [illegible] రోగనివారణకు [illegible] ప్రయోగించి చూపెడివారు. ఇట్టి వారిని [illegible] వైద్యశాస్త్రజ్ఞులను, ప్రాణదాతలను, "వైద్యో నారాయణో హరిః" అని స్మరించుట, ఉచితమే కదా: పూర్వము, మన ఆంధ్రులలో నిట్టి ఘన వైద్యులుండెడివారు.

ఇక నిప్పటి యాంధ్రవైద్యులలో సాధారణముగా వైద్యవ్యవహారింపబడిన లక్షణములు [illegible].

రోగనిదానంబున శ్రమపడుటకు నొల్లరు. ఔషధీమూలములు గ్రహించుటకు [illegible] లోహాదులకు శుద్ధి చేయరు. నాడీపరీక్ష [illegible] యథార్థముగ [illegible] మున్నది.

శ్లో॥ మిథ్యాయుక్తౌషధం [illegible] రసహ్యాప [illegible] వైద్యాధమం [illegible] పిపంచ [illegible]

"సత్యములుగాని ఔషధములు అపథ్యములు [illegible] హోమములు-అపక్వములను [illegible] యొనరుచునట్టి మన వైద్యులు రోగులను [illegible] యమలోకమునకు పంపుచున్నారు అని యర్థము"

శ్లో॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
(వీర్యాంకుశాదర్శము)

"నాడీపరీక్ష తెలియదు, వైద్యనిదానము [illegible] రోగనిదానము చేయరు, వస్తువుల గుణా [illegible] తెలియరు, అయినను మేమే వైద్యులమని, తెలియని ప్రజలను మోసపుచ్చి [illegible] ప్రాణములనే గాక వారి ధనంబులను హరించుచున్నారు" అని చెప్పబడుచున్నది [illegible]. ఎంత ఘోరకష్టమో! ఇదిగాక యాధునిక వైద్యులు చరకము, [illegible], వైద్యచింతామణి, వస్తుగుణదీపిక, [illegible], సుశ్రుతము, మాధవనిదానము, నాడీపరీక్షవంటి [illegible], [illegible] [illegible] మున్నగు [illegible] పూర్వీకులు వైద్యమును [illegible] చిరుండెడివారి యమాఘ వైద్యములు వ్రాసియుండిరో! వాటినెల్ల [illegible] గ్రహించి పిమ్మట వైద్యముచేయుటకు [illegible] వాటిని [illegible] [illegible]. తమ మూలికెవైద్యము [illegible].

ధన్వంతరి [illegible] నాడీ పరీక్ష [illegible]! [illegible] ధన్వంతరి [illegible] రోగి [illegible]! [illegible]

104గో. రే. 106 ను. డిగ్రీలలోవచ్చినదనుటయే కాని అది జ్వరమా! యేజ్వరము. పైత్యజ్వరమా! శ్లేష్మ జ్వరమా! వాతజ్వరమా! లేక శ్లేష్మవృధ్ధికా, లేక పైత్యశాకదమా యను రోగనిదానమే లేదుగదా!

అదిగాక యెందరు నేటివైద్యులు గనిపించుకొను టకే కాబోలు. పాశ్చాత్యసాంప్రదాయములను గ్రహించి మన హిందూప్రజలకు వైద్యము చేయుచున్నారు. మన శాస్త్రము లోని ఔషధములు ప్రయోగింపక నూతనముగా క్రొత్త క్రొత్తగా వచ్చినవాని యింగ్లీషు పేరులతో "యునాని లంకాలీకరు" అనియు యున్నరు మాటలు పలుకుచు జ్వరములలో నన్నము పెట్టుట. వానిములలో సోడాబుడ్డి నొసంగుట అతిసారములలో సీసాపానకము నిచ్చుట. శ్లేష్మవృధ్ధికి సూతికాభరణ ప్రయోగము చేయుట. ఇట్లున్నది—ఆహా! యెటువంటి వైద్య శిఖామణులు—యెటువంటి భిషగ్వరులు బయలు దేరుచున్నారు. ఇది నిశదౌర్భాగ్యమా లేదా. క్రమము లేదు. పధ్ధతి లేదు. తీరిక గలవారెల్లరు వైద్యులే. చదువులేని తెలుగుల దూదేకుల తురక మంగలి చాకలి మాలమాదిగవన్నెలజంగము లెల్లరును వైద్యము చేయుచున్నారు. వీరెల్ల గవలంబించుటనుబట్టి యేగాబోలును. "వైద్యులు పంక్తికి వద్దు గాను భూదానా!" అని చెప్పుట గట్టించినది—

ఆ॥ వె॥ నవుడావ మానువు దేశానకొక కవి । యుప్పు దూరనూర నింటనింట । వైద్యురాడ్రు లేక్కు లేనమంత్రము తొమ్మంద్రు । చదువులేని కవులు పద్మనాభ" యని యొకడు వ్రాసియున్నారు. యీపద్యమిపుడు వైద్యుల కన్వయించినచో బాగుండును—యేలనన.

కవి యున్నవిధములుగ నలంకారములను మార్చి, స్వభావ విరుధ్ధముగా నెన్ని వర్ణించి చెప్పినను మేఘలు ఆకాశము నంటుచున్నవి. ఏనుగులు కొండ యంతో సూర్యబింబము పద్మము వంటి లాగును న్నవి. సూర్యచంద్రులు మేడల కిటికీలనుండి దూరి పోవుచున్నారు. యీమొదలగా కవి యసంగత కావ్యరచనచేత నలంకారరసికులైన సాక్షులకు సంతసము గల్గినగల్గకపోవు. అటుల కానివారలకు నవ్వు వచ్చునంతేకాని ప్రాణభంగ మెంతమాత్రము గలుగదు. ఇక నిప్పటి వైద్యుల పరంపరలచే, దేశకాల

పాత్రానభిజ్ఞతవలన యొనరింపబడుచున్న భేషజముల వల్ల నన్యాయముగా నెందరికో ప్రాణభంగము తటస్థము గలుగుచున్నదని గ్రహింపుడు గాక. పాశ్చాత్యుల పానాహార విహారాదులకును, వారల వైద్యము నకును, మన పానాహార విహారాదులకును, మన వైద్యమునకును చాల వ్యత్యాసము మున్నది. కావున నే వారివైద్యులలో వారెప్పుడును లంఘనము నేయింపరు. మనము జ్వరమునందు ఆర్పకి లంఘనము నే యుంచవలెనని యున్నది వారు కొన్నిట మంచినను గెరేగనముల కొమద మంప పాలు; మనము పచ్చి మంచి నీరైన నొసంగక సు ప్రసాద భైషధి వాత విధ్వంసి మున్నగు చాల వేడియైన నౌషధములను ప్రయోగింతుము. దానివలనే మన నిత్యస్థుల రోగములు కుదురుచున్నవి. అది యటు గాక, క్రమముగా వృధ్ధాప్యము గలిగి కాలధర్మము నొందుటగాక, యిప్పటి వారి వైద్యము లోపముచే, బాలురట్లు లువురు నిష్కారణముగా తల్లిదండ్రులను గోల్పోయినట్లు వినుచున్నారు. కావున నాయుర్వైద్యుల ల్లరును, దేశాభ్యుదయమునకు ముఖ్యకారకమైనశరీర మాద్యం ఖలు ధర్మసాధనం" అనునట్లు గన శరీరముల ను రక్షించుటకై నొప్పుడు యునుభవ విద్యులగు గురువులవద్ద శుశ్రూషచేసి శాస్త్రమభ్యసించి "వైద్యో నారాయణోహరిః" అను వాక్యమును సత్యము చేయుటకై యత్నించి

శ్లో॥ యోగస్యశేషాతిత్వజ్ఞః పండితశ్శాస్త్రచింతకః । అష్టాంగం విజానాతి। పరకాయప్రవేశవత్ ॥

"వైద్యము దేహాతత్వశాస్త్రమును, పదార్థగుణశాస్త్రమును, యోగశాస్త్రము, అనుమానశాస్త్రమును నభ్యసించి తన దేహము వలెనే పరదేహములను భావించి పరకాయ ప్రవేశముచేత పరశరీర తత్వ మెరుంగునట్లు, రోగశరీర తత్వమును గ్రహింపవలెను తెలసికొని" పైని చెప్పబడిన సర్వసద్గుణములతోడను లకు లత్యుత్తమాలై కేవల ధనాశాపరవశులుగాక, సకల భూతదయగలిగి, వైద్యులొనరించుచే దేశంబును పాడుచేయుచున్న యిప్పటి యకాల మరణంబను పెనుభూతంబును మన దేశంబు నిర్మూలముచేసి దేశమున ధ్దరింతురుగాక.

సర్వేజనాః సుఖినోభవంతు

పైశాచీప్రాకృతము

ఆంధ్రుఁడు కృష్ణాతీరవాసి యగు ప్రాకృత లాక్షణికుఁడు నగు చెరుకూరి లక్ష్మీధరశాస్త్రి తన షడ్భాషాచంద్రికలోఁ బైశాచివాడుకలోనున్న దేశములను గణించుచుఁ బూర్వోక్త వివరణములోని కొన్ని దేశములకు బదులుగా సింహళము లోనగు దేశములను లెక్కించెను. మార్కండేయుఁడను మఱియొక విద్వాంసుఁడు పాండ్యగౌడమాగధ పాంచాల కేకయ శౌరసేన దాక్షిణాత్య ద్రావిడ శబర భాషలు దీని సాహాయ్యమును బొందినవనియుఁ గ్రిగిలలుగలవానియందలిది మంచిదనియు వక్కాణించెను. రామతర్కవాగీశుఁడు హేమచంద్రుఁడు మున్నగు లక్షణకర్తలుగూడ నిట్లే యిది పెక్కు దేశభాషలకుఁ బ్రాపయినదను నభిప్రాయము చెప్పిరి. స్టెన్ కోనో యను విదేశీయుఁడు వింధ్యాద్రికిఁ దూర్పుదక్షిణములనిది విశేషముగా వ్యాపించినదనియు కేకయ దేశములోని పైశాచితోఁ బెక్కు విషయములఁ బాలీభాష కలిసియున్నదనియు వచియించెను. వీరందఱు గూడ ముఖ్యముగాఁ గేకయ దేశమునందుఁ బైశాచీ వ్యవహారము నంగీకరించుటం బట్టియు, మార్కండేయపండితుఁడు పైశాచి కేకయ గాంధారములఁ బుట్టినదని నొక్కి వక్కాణించుటం బట్టియు, గ్రియర్సన్ అను పాశ్చాత్యపండితుఁడు హిందూదేశము వాయవ్యభాగమున నిది తొలుత జన్మించి క్రమముగా నంతటను వ్యాపించియుండునని యు, నిప్పటికిని పంజాబు ఆఫ్ గనిస్థానములందును దీని చిహ్నములు గనవచ్చునని యు విశదీకరించెను1 కాల్డువెల్లను మఱియొక విమర్శకుఁడు ద్రావిడభాషల యుత్పత్తిని గూర్చి వ్రాయుచుఁ బైశాచీప్రాకృతసంబంధముగల యుత్తర దక్షిణహిందూదేశభాషలు పెక్కింటిలోఁ బంజాబ్రావిడభాషలకు మాతృకయైన ప్రాచీన ద్రవిడభాష యొకటి యని వ్రాసెను.2 మఱియు ప్రాకృతమందలి పింగళచ్ఛందస్సననుసరించి కన్నడమున ఛందోంబుధియను గ్రంథమును నిర్మించిన నాగవర్మ యను ప్రాచీనకవి ప్రాకృతాపభ్రంశ పైశాచికలనుండి తమిళము తెలుఁగు కన్నడము మున్నగు పెక్కు భాషలు వెడలినట్లు నుడివెను3

ఇట్లు మార్కండేయుఁడు మగధశౌరసేన దేశములయందుఁ గూడఁ బైశాచియే వ్యాపించినదనియు నందు శౌరసేని యుత్తమమనియు వాక్రుచ్చుటచేతను నాగవర్మ ప్రాకృతాపభ్రంశ పైశాచికలు మూఁడే యెల్ల దేశభాషలకుఁ బ్రకృతులని వర్ణించుటచేతను మాగధీశౌరసేనులు పైశాచికా రూపాంతరములై యే పేరుల నిటీవల లెక్కకువచ్చినవనియుఁ బైశాచి యొక్కటియే పరిశుద్ధాపరిశుద్ధభేదముల రెండయినదనియుఁ గావునఁ దొలుత సంస్కృతమునుండి వెలువడిన ప్రాకృతములు ప్రాకృతాపభ్రంశ పైశాచికలు మూఁడేయనియుఁ దోఁచుచున్నది. ఏమయిన నేమి? దీనివలనఁ గూడఁ బ్రాకృతములలో దీనికిఁ బ్రాముఖ్యముగలదనియుఁ బెక్కుభాషలకుఁ బ్రాపయిన యిది దాక్షిణాత్యములలో ద్రావిడకర్ణాటాంధ్రములకు దాదియగుట సత్యమనియు స్పష్టమయినది.

ఈ పైశాచి యుత్తరదేశమున మిక్కిలి ప్రాచీనకాలమునందే కావ్యములనుగాంచి వాసిగాంచినదనుటకుఁ 4ప్రతిష్ఠానపురరాజగు శాతవాహనుని సభలోనివాఁడును గ్రీస్తుశకము మొదటిశతాబ్దిలోని వాఁడునగు గుణాఢ్యమహాకవి రచియించిన బృహత్కథ మంచితార్కాణముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. పంచశత

1 R G Bhandarkar commemoration Volume
2 Comparative Grammar of the Dravidian Languages
3 సంస్కృతం ప్రాకృతమపభ్రంశం పైశాచికమెంబమూఱువరె భాషెగళ్ హుట్టువ ద్రవిడాంధ్రకర్ణాటలాది షట్పంచాశద్విషయ భాషాజాతిగళక్కుం. నాగవర్మ క్రీ. శ. 950 ప్రాంతమువాఁడు.
4 చంద్రవంశ్యరాజుల రాజధాని యగు నిది గంగాయమునాసంగమస్థలమున నుండెడిదట.

ప్రాకాదంబరీరత్నావళ్యాదికథారత్నంబులకుఁ జేటిక యగు[1] నిజతోలంత శేషులక్షగ్రంథముతో జన్మించి యుండు లక్షగ్రంథమున జీరించెనని దానిని కథాసరిత్సాగర మను పేర సంస్కృతమునకు మార్చిన సోమనాథభట్టు తెలిపియుండెను. ద్రావిడభాషలకు భాస టస్థానట్లు తెలియుచున్న యీ భాషయిప్పుడు దక్షిణమునఁ గూడ వ్యవహారమందుండి కవివాక్కులకు విశ్వాసయోగ్యమయిన దనుటకుఁ దనకు సహాధ్యాయుఁడైన నారాయణభట్టును వర్ణించిన నన్నయభట్టారకుని యీక్రింది శ్లోకము ప్రమాణముగుచున్నది.

"......అథివసన్ స్థిత జగదుపకరణో నారాయణ స్తనయః యస్సంస్కృతకర్ణాటప్రాకృతపైశాచికాంధ్రభాషాసుకవిరాజశేఖర ఇతి ప్రథితస్సుకవిత్వవిభవేన"

దీనింబట్టి యీపైశాచి మనదేశమునఁ బ్రాఁకిన దనుటయేకాక యీయాంధ్రకర్ణాటభాషలు పెంపొందునపుడు పెద్దవై కావ్యరచనాస్థితికి వచ్చుదనుకఁ గూడ నిందలిపండితులనాశ్రయించి యిందుపసించిన దనుటయు విదితమగుచున్నది. ఇట్లే ప్రయత్నించినచో నింకను గొన్ని నిదర్శనము లెల్లఁగవచ్చును గాని యీయాంధ్రములతోనే యిది వింధ్యదక్షిణభాగమున కరుదెంచిన దనుటకును దీనితోడ్పాటు ద్రావిడభాషలకుఁ గలదనుటకును ప్రమాణములుగా మానమిపుడు చదివిన విద్వాంసుల వ్రాఁతలు విశ్వసనీయములు గాక పోవు గావున మన బాసకు ద్వితీయప్రకృతియయిన దీపైశాచీప్రాకృతమే యని నమ్మఁదగియున్నది. అయినను దొంటి యయ్యాయి ప్రాకృతముల నిజస్వరూపమిప్పుడు వ్యవహారమున లోపించుటచేతను మాగధీశౌరసేనదేశములయందు వ్యాపించినది గూడఁ బైశాచియే యని పూర్వప్రామాణికులు కొందఱు వ్రాసినను మాగధీశౌరసేనియనెడి విభాష వేఱుగా లెక్కించుటచేతను ముఖ్యముగాఁ బైశాచిలో వ్రాయఁబడిన గ్రంథములిపుడు మృగ్యములగుటచేతను దద్భవగణనమునందు మహాత్మునికులొక్క పైశాచీభవములనే కాక యిది ప్రాకృతభవము, ఇది మాగధీభవము, ఇది శౌరసేనీభవము నాకట్టెనిగూడ స్మరించుదుము. మనబాసకు ద్వితీయప్రకృతియయినది ప్రాకృతమని యూహించెని దెలుపు నాపద ముపయోగించుటచేతను దానిలోనేది ప్రకృతియన్నను ఫలమిప్పుడు సమానమే యగుటచేతను మనమింక దానిచర్చ విడిచి మనపూర్వులమార్గమునే యనుసరించి ద్వితీయప్రకృతి సంస్కృతమున సమానావాచకమయిన ప్రాకృతపదమునే యిఁకముందు వ్యవహరించి కొందము.

ఇట్లింతవఱకు దేని మొదలెత్తుకొని వ్రాసితిమో దానిఁ దెలిసితిమో యాయూహ్యగ్రంథమునకుఁ బ్రాపులయిన సంస్కృతప్రాకృతముల నిజరూపమొక్కింతక తెలియఁగలిగితిమి. ఇఁక దీని తోడిదైన దేశ్యముయొక్క స్వరూపమింతయుక తెలియనున్నయించితము.

ప్రాచీనదేశ్యస్వరూపము

ఈవిషయంబున సంస్కృతప్రాకృతములకుఁ బలుకంబడునట్లు పెంగి పెద్దవైన యితరభాషలవలెఁ దెలుఁగును దాని దేశీయమిశ్రమున్న గొంచెమిది గాని ముదలకే యని గాడవిమున్నదని యనుటచే గావునఁ దన్నమహద్భవ వ్యాకరిత్వమయి యాయా భాషయే దేశ్యమని యిట్టి మరల స్మరింపనగును. దీనినే మన ప్రాచీను

1 తథైవచ గుణాఢ్యేన పైశాచ్యాభాషయా తయా
నిబద్ధాస త్తథిరూక్షైర్గ్రంథ లక్షాణిసప్తసా...
అథోవాచ సతం భూపం గుణాఢ్యస్సాక్షివాహనం
రాజన్ షడ్గ్రంథలక్షాణి మయాదగ్ధానిషట్కాః
లక్షమేకమిదం త్వస్తికథైకా సైవగృహ్యతాం
: విశ్వాసమునకై పైశాచీభవ శబ్దములు గొన్ని తద్భవప్రకరణమునఁ జూపఁబడును.

లయిన1 నన్నయాద్యనేకాదులు2 లోకవ్యవహార సిద్ధము దేశ్యమని నిర్వచించిరి. ఏరీతిగా నైన తెగకుండఁగఁ బ్రవాహరూపముగా వచ్చుచున్న వాడుకలోనున్న శబ్దజాలము దేశ్యమనఁబడునని దాని యర్థము. తత్సమ తద్భవములకు వేఱుగా లక్షణములు వ్రాసి వెంటనే వానితో సమానముగా దీని లక్షణమును వ్రాసిన యాపూర్వులు తమ నాఁటికే త్రిలింగ దేశమున వాడుకలోనున్న శబ్దజాల మొక దేశ్యభాష గాఁ బరిగణింపఁదగిన స్థితిలో నున్నదనియుఁ దద్భవాదిపదముల కలయిక లేక యిది చిరకాలమునుండి వ్యవహారయోగ్యముగా నడచి వచ్చుచున్న దనియు స్పష్టపఱచి యొక కథముగా దీని ప్రాచీన స్వరూప మొకానొక పఱచినదియే గుర్తించితిమి. కాని యిట్లనుట నిదానొక స్వతంత్రభాష గాఁ జెప్పొనుటయే. కావునఁ బన్నయాదుల నాఁటిది కేవలము దేశ్యము గ్రంథారూఢముగాఁ గాని జనుల వాడుకయందుఁ గాని బాగుగా నిప్పు డున్నదా లేక యున్నఁ జేటివా యని యొక యాక్షేపణము వెంటనే నిర్ధారించును. సత్యమే. తత్సమ తద్భవ పద సముదాయమున్నఁ గాని లోకవ్యవహారము జరుగదు. లోకవ్యవహారము సర్వతోముఖము జరుగుచున్నఁ గాని పదసముదాయము పెరుఁగదు. ఇట్లీ రెండు నొకదాని సాయమునకై యొకటి మిక్కిలి యపేక్షించి యుట్టి పరిస్థితి యేస్వతంత్ర దేశ్యభాష కయినను మొట్టమొదటఁ దప్పదు అట్టి యెడ దానిది యెట్లుపుట్టి యెట్లు పెరిఁగెనో మన పూర్వులు చెప్పలేదు. మనకా సరియయిన యాధారములు లేవు. కావున మన మిప్పుడు దీని మూలదేశ్యము కొనుచున్నామో యుంచఁ దెలియఁబడినంగాఁ మాఱిపోయిన తద్భవములు కొన్నియుఁ దమిళమునుండి వచ్చిన పదములు గొన్నియుఁ గలిసి యున్నవని యిప్పటివారు కొందఱు తలంచు చుండుటచేఁ బై పూర్వపక్షమునకుఁ దగిన యుత్తర మిచ్చుట తేలిక గాఁ దేలదని గాదు సరిగదా! వారు తలంచినట్లు వానిని విడఁదీసి యొకకడకుఁ దీసివేసిన దక్కిన దేశ్య మొక భాష యనియు వ్యవహారయోగ్యమయిన దనియుఁ జెప్పికొనుటకే వలనుపడదు. అందుచేతనే రెండు తెలుఁగులమాట లిటువంటివా లేవా యని విమర్శించుట ముందు ముఖ్యము.

హైందవుల సకల దేశభాషలకును వాని కాద్యప్రకృతి గానిపించు సంస్కృతభాషకును గల సంబంధమును వానివాని యుత్పత్తిని జాలవఱకుఁ బర్యాలోచించి మనకొక దారి చూపినవారు పాశ్చాత్యులు. అందుఁ గొందఱు ప్రపంచమందలి యెల్ల భాషలకును జన్మస్థాన మాసియాఖండమందలి మధ్యభాగ మనియు దానినుండి యొకటి నొకప్పుడు రెండు భాషాశాఖలు రెండు తెన్నుల బయలుదేఱిన వనియుఁ జెప్పుచు, నొకదానికిఁ జేరినట్లుగాఁ గనఁబడు భాషలన్నిటిని హైందవయూరపుభాషావర్గముగాను, రెండవదానికి సంబంధించినట్లు కనఁబడువానిని సిథియను భాషావర్గముగాను నిరూపించిరి. అందు మొదటివర్గములో సంస్కృతమును, రెండవవర్గములో ద్రావిడ భాషలును జేరియున్నవని కొందఱు మతము. ద్రావిడ భాషలు సిథియను వర్గములోనివి గావని మఱికొందఱి మతము. ఇంగ్లీషువాఁడగు వారిచర్చలు విశ్లేషముగా నున్న ద్రావిడ భాషల కన్నిటికి నొక మాతృభాష యుండి యుండు నని ప్రస్తావనమున నిరూపించుటచే వారి వాదములతో మనకిప్పుడు పనిలేదు. అందలి సారాంశమే మన మిందుఁ గనుఁగొందము.3 తెలుఁగు బూర్వులు సమకాలికులు నగు నితర విమర్శకుల వ్రాఁతలనుసా-

---

1 సిద్ధిర్లోకాద్వ్యాకరణాచ్చ శబ్దానాం ... [illegible] ... సూరిభిః. పి. వి.
(మంచి మొదలుగలది దేశ్యమందు రూఢమైనది)

2 నన్నయాదుల వ్యాకరణములయందుఁ బ్రశంసింపఁబడిన

3 Comparetive Grammar

గ్రోకడీసంతుడు ద్రావిడభాషల పరస్పరసంబంధమును విమర్శించిన కాల్డువెల్లు పాశ్చాత్యపండితుడు వీనికి మూలభూతమైన యొకభాష యుండునని యు, నదే ద్రవిడభాష యనఁదగియున్నదని యుఁ దెలుపుచు, పశ్చాది పైశాచీప్రాకృతము వ్యాపించిన పెక్కు దేశభాషలలో నొకటిగాఁ గనఁబడుచున్న సంస్కృతప్రాకృతముల సాహాయ్య మక్కఱలేని స్వతంత్రము సంపూర్ణము నయినభాషయై యుండుననుట నిక్కమని తమిళము తెలుఁగు కన్నడము మున్నగువానిలోనికి వచ్చిన కొన్ని స్వతంత్ర ద్రవిడ పదముల నుదాహరించి నిర్ధరించెను. పైగా ద్రవిడపదములే కొన్ని సంస్కృతమునఁ గలసియున్నవని వ్రాసియుండె. 'గ్రియర్సన్' అనెడి యింకొక పాశ్చాత్యవిమర్శకుడు ద్రవిడభాషావర్గములో బ్రాహూయియున్నగునుటకొన్ని భాషలను జేర్చుచు, నది హైందవార్యదేశ భాషావర్గముతో సంబంధము లేనిదనియుఁ గోందజాతులం దున్న ముండభాషావర్గముతోఁ గూడ సంబంధము లేనిదనియు నిరూపించి ద్రావిడభాషలలోని స్వాతంత్ర్య బోధకములగు చిహ్నములతో వాని మాతృకయగు ద్రవిడభాషను నిరూపించిన వాఁడయ్యె.¹ అదిలోకో యొక వర్గమునఁ జేరఁ గాక, సంస్కృతముతో సంబంధములేని యది స్వతంత్రభాషయగుననుటయే మనకిందుఁ గావలసినది ఆమూల్యభాషకుఁ దొలుత నేపేరుండెనో గాని మన యార్యులవలన దానికి ద్రవిడభాషయను పేరు గలిగినదని యూహించుట సరిగాకపోదు. ఇందులకు విధ్యానికి దక్షిణముగా నున్నదేశమునకుఁ గల భూభాగ మంతయు ద్రవిడదేశమని యు నందున్న వారు ద్రావిడులనియుఁ జెప్పుచున్న మన పురాణములే శరణము. ఈప్రదేశము క్రమముగా నైదు చీలికలగుటచేత వానికి మహారాష్ట్రము, ఘూర్జరము, కర్ణాటము, ఆంధ్రము ద్రవిడము ననెడి సంకేతములు గలుగుటకును మన యార్యులే కారణమనుట తెల్లము. కాని మొదటి నాలుగుచీలికలును వైవిధ్యముగా వేఱుపేళ్లఁదాల్చి తమ తొంటి ద్రవిడ నామమును బూర్తిగా విడచినవి గాని కడపటిదగు ద్రవిడఖండము, తరువాతఁ బాండ్యచోళ చేరమండలములనుపేర వేఱుపడియు, నప్పటికి నిప్పటికిఁ గూడ ముఖ్యముగాఁ బాండ్యచోళమండలవాసులద్వారా, తనపూర్వద్రవిడనామమునట్లే కాపాడుకొనుచు వచ్చుచున్నది. ఇందు మొదటి నాల్గుదేశములలోనున్న బ్రాహ్మణులు మాత్రమిప్పటికిని పంచ² ద్రావిడులలోనివారమని యు ద్రావిడులమనియు సందర్భానుసారముగఁ జెప్పికొనుట గలదు గాని యితరజాతుల వారికీ మాటయే స్మరింపకున్నది. ఇందలిభాషలును, దమమాతృ ద్రవిడమును మఱచిపోయినవనియే చెప్పవచ్చును. ఇఁక మధురాదిమండలములలోని వారో తమ్ముతు దమభాషను గూడ ద్రవిడనామమున వ్యవహరించికొనుట మనము వినుచు నేయున్నారము. అందును బ్రాహ్మణేతరులయందు ద్రావిడులుగాక వేఱుపేళ్లు గలిగిన యితరజాతులవారలిప్పుడిప్పుడు నాగరకత హెచ్చినకొలఁదిని దమ్ముగూడ ద్రావిడులమని చెప్పికొనుచున్నట్లు వినికి గలదు గాని దేశమున కిప్పటికి వాడుకలోనున్న ద్రవిడనామమునుబట్టి వారట్లు చెప్పికొనుట యుక్తము గాకపోదు. కావున నెట్లయినఁ బంచద్రావిడభాషలకుమాతృకమయిన యాప్రాచీనద్రవిడభాషకుఁ బ్రథమ నివాస మీద్రవిడ ఖండమనియే తోఁచుచున్నది. కాని ³ మరాటి గుజరాతిభాషలు సంస్కృతప్రాకృతజన్యములగుటఁ బంచద్రావిడభాషలకు సంబంధించి

1 Imperial Gasetteer

2 బ్రాహ్మణులకు ద్రావిడు లనెడి యీసంజ్ఞ ద్రవిడదేశమున నివసించిన వారగుటచే వచ్చినది గాని ద్రవిడు లనెడి జాతికి సంబంధించిన వారగుటచే వచ్చినది గాదు. ఇది మహారాష్ట్ర కర్ణాటకాంధ్రాది విశేష సంజ్ఞల వంటిది. ఇట్లే బ్రాహ్మణులలో రెండవజాతికిఁ బంచగౌడు లనెడి సామాన్యసంజ్ఞ గలదు. కావున వీరే ఇందలి తొంటి ద్రవిడు లనియు, వీరి సంస్కృతప్రాకృతములవలననే యీదేశభాష లేర్పడియుండెనని యు భ్రాంతి పడరాదు. దీనికిని ఇందలి తొల్లిటి వారికిని గూడ ద్రవిడసంజ్ఞ యీద్రావిడుల పూర్వ పురుషులు పెట్టినదనుట స్పష్టము.

3. ఇవి దేశసంబంధమునఁ బంచద్రావిడములలోనివయినను భాషాసంబంధమున వానిలోఁ జేరవని చాలమంది యాశయము.